

**ŽMONIŲ SU NEGALIA TEISIŲ STEBĖSENOS KOMISIJOS
PRIE LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIAUS TARNYBOS
JUNGTINIŲ TAUTŲ NEJGALIŲJŲ TEISIŲ KONVENCIJOS NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMO STEBĖSENOS
ATASKAITA**

Vilnius
2023

Parengė Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisijos nariai (-ės):

Lina Cicėnaitė,
Kristina Dūdonytė,
Aidas Gudavičius

Prisidėjo rengiant / teikė pastabas / redagavo Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisijos nariai (-ės):

Vytautas Pivoras,
Dalia Mikaluskaitė

Ataskaita Komisijos patvirtinta 2023 m. balandžio 25 d.

Turinys

Komisijos pirmininkės žodis	1
ĮVADAS.....	2
LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMAS (5 straipsnis).....	5
Lygių galimybių įstatymo pakeitimai, sustiprinę asmenų su negalia teisių apsaugą	5
2019–2022 metais Tarnyboje atlikti tyrimai ir gauti kreipimaisi dėl asmenų su negalia teisių pažeidimų ...	7
Apibendrinimas	10
PRIEINAMUMAS (9 straipsnis).....	10
Dėl transporto pritaikymo	16
Dėl informacijos prieinamumo	17
Apibendrinimas	18
PAVOJINGOS SITUACIJOS IR HUMANITARINĖS KRIZĖS (11 straipsnis).....	19
Apibendrinimas	23
LYGYBĖ PRIEŠ ĮSTATYMĄ (12 straipsnis)	23
Apibendrinimas	25
GYVENIMAS SAVARANKIŠKAI IR ĮTRAUKTIS Į BENDRUOMENĘ (19 straipsnis)	25
Apibendrinimas	29
ŠVIETIMAS (24 straipsnis).....	29
Svarbūs pokyčiai švietimo srityje	31
Apibendrinimas	37
STATISTIKA IR DUOMENŲ RINKIMAS (31 straipsnis).....	37
Svarbūs pokyčiai statistikos ir duomenų rinkimo srityje	38
Apibendrinimas	41
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	43

Komisijos pirmininkės žodis

Asmenys su negalia yra mūsų bendruomenės dalis. Jie, kaip ir visi kiti, privalo turėti lygias galimybes dalyvauti visose gyvenimo srityse. Pagrindinis teisinis dokumentas, kuris gina asmenų su negalia teises, yra Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija. Ši konvencija yra teisiškai įpareigojantis tarptautinis žmogaus teisių dokumentas. 2010 m. ratifikuodama šį dokumentą, Lietuva įsipareigojo ir prisiėmė atsakomybę negalią turintiems asmenims užtikrinti prieinamumą prie asmeninės pagalbos ir visų kitų bendrojo naudojimo paslaugų. Šis žmogaus teisėmis grįstas požiūris reiškia, kad nesvarbu, kokią negalią asmuo turi, jis turi teisę gyventi tose pačiose aplinkose kaip ir visi visuomenės nariai, gali naudotis tomis pačiomis teisėmis kaip ir bet kuris kitas Lietuvos pilietis, o ne gyventi, mokytis, dirbti atskirai nuo visų. Neįgaliųjų teisių konvencija taip pat įpareigojo Lietuvą kurti tokius įstatymus, kad negalią turintys asmenys gautų paramą, sudarant tinkamas sąlygas tokiems asmenims dalyvauti švietimo, sveikatos, kultūros, darbo rinkos ir kituose visuomenės sektoriuose.

Neįgaliųjų teisių konvencijos 33 straipsnio 2 punkte teigiama, kad šalys paskiria vieną ar kelis nepriklausomus mechanizmus, skirtus skatinti, apsaugoti ir kontroliuoti Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą. Nepriklausomo stebėsenos mechanizmo funkcijas Lietuvoje įgyvendina Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija atlieka Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo įvairiose asmenų su negalia gyvenimo srityse stebėseną. Valstybė yra tiek stipri, kiek geba pasirūpinti pačiais silpniausiais savo bendruomenės nariais. Tačiau mūsų valstybėje teisės šiems žmonėms yra labiausiai neužtikrinamos. Todėl Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija visų 4-erių metų laikotarpiu didžiausią dėmesį skyrė būtent asmenų su negalia, kurie turi didelį pagalbos poreikį, teisių užtikrinimo stebėsenai, teikdama pastabas dėl galiojančių teisės aktų ar jų projektų. Ši komisija ne tik tikrino, kaip Lietuvoje įgyvendinamos Konvencijos nuostatos, bet ir teikė rekomendacijas Lietuvos Respublikos Seimui, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms.

Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisijos pirmininkė Kristina Dūdonytė

ĮVADAS

Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija (toliau vadinama ir – Komisija) prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos įsteigta 2019 metų liepos mėnesį. Komisijos nariai (-ės) paskirti (-os) ketverių metų kadencijai. Komisija pristato Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau vadinama ir – Konvencija) nuostatų įgyvendinimo stebėsenos ataskaitą (toliau – stebėsenos ataskaita). Kaip galima suvokti iš stebėsenos ataskaitoje pateiktos informacijos, Lietuvoje asmenų su negalia teisių apsauga palengva tampa viena iš prioritetinių sričių, tačiau, nepaisant to, vis dar nėra tinkamai įgyvendinamos visos Konvencijos nuostatos.

Konvencija yra pirmoji išsami žmogaus teisių sutartis, kurią ratifikavo Europos Sąjunga. Konvencija – tarptautinis aktas, kuris įpareigoja valstybes užtikrinti asmenų su negalia teises ir nustato aiškius standartus. Lietuva Konvenciją ratifikavo 2010 m. ir kartu įsipareigojo užtikrinti bei skatinti visapusišką visų asmenų su negalia žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą be jokios diskriminacijos dėl negalios. Įsipareigodama įgyvendinti Konvencijos nuostatas, mūsų valstybė pripažino būtinybę skatinti ir apsaugoti visų asmenų su negalia, įskaitant tu, kuriems reikia daugiau paramos, žmogaus teises, kartu pripažino, kad bet kokio asmens diskriminacija dėl jo negalios yra žmogaus prigimtinio orumo ir vertės menkinimas.

2016 metais, įvertinęs Lietuvos pažangą įgyvendinant Konvenciją, Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas (toliau vadinamas ir Komitetu) pateikė savo išvadas ir rekomendacijas¹ (toliau – 2016 m. Rekomendacijos), kuriomis palankiai įvertino šalies siekį pakeisti neigiamą požiūrį ir stereotipus, susijusius su negalia, ir kartu pareiškė susirūpinimą dėl Konvencijos nuostatų įgyvendinimo.

Pažymėtina, kad Komitetas 2016 metais pateikė rekomendaciją Lietuvai – pašalinti Neįgaliųjų reikalų tarybą iš nepriklausomos stebėsenos sistemos ir, pasikonsultavus su neįgaliųjų organizacijomis, paspartinti nepriklausomo stebėsenos mechanizmo, atitinkančio Paryžiaus principus, reikiamos kompetencijos ir turinčio pakankamus išteklius, steigimą, kaip nurodyta Konvencijos 33 straipsnio 2 dalyje.

Remiantis pateiktomis 2016 metų rekomendacijomis 2018 metų pabaigoje priimti ir 2019 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo pakeitimai², kurie sudarė sąlygas sukurti naują stebėsenos mechanizmą.

Svarbu žinoti, kad Lietuvoje apsaugą nuo diskriminacijos bei Konvencijos įgyvendinimo kontrolę vykdo nacionalinė lygybės institucija – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (toliau vadinama ir Tarnyba).

2019 m. liepos mėn. prie Tarnybos įsteigta Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija, kuriai pavesta vykdyti Konvencijos nuostatų įgyvendinimo stebėseną. Komisija savo esme atitinka nepriklausomo stebėsenos mechanizmo statusą pagal Konvencijos 33 straipsnio 2 dalies nuostatas bei pagal 2016 m. Rekomendacijas.

---

¹ Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/12084_neigaliuju-teisiu-komiteto-rekomendacijos-lietuvai-4.pdf

² <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b52da81002c211e9a5eaf2cd290f1944>.

2019 –2023 metų Komisijos sudėtis: Vytautas Pivoras, Dalia Mikaluskaitė, Aidas Gudavičius, Lina Cicėnaitė.

Atkreiptinas dėmesys, kad tinkamai užtikrinti Komisijos veiklą iš valstybės biudžeto nebuvo skirtas pakankamas finansavimas, dėl to šio mechanizmo veiklos pradžioje iš Komisijos buvo atšaukti Tarnybos atstovai ir nauja atstovė paskirta tik 2022 m. balandžio 26 d., valstybei skyrus Tarnybai finansavimą. Dėl to didžiąją kadencijos dalį Komisija veikė būdama nepilnos sudėties, Tarnybai užtikrinant nepriklausomai veikiančią Komisijai techninį ir ūkinį aptarnavimą.

Savo veiklos laikotarpiu Komisija, vykdydama Konvencijos įgyvendinimo stebėseną, įvairioms įstaigoms, institucijoms, savivaldybėms teikė siūlymus bei rekomendacijas, užsakė atlikti žmonių su negalia padėties tyrimus. Vienos iš svarbesnių rekomendacijų yra: 1) 2021 m. rekomendacijos³, kurios parengtos remiantis Komisijos užsakytu ir mokslininkų (-ių) grupės atliktu tyrimu „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“⁴; 2) 2022 m. parengtos išvados ir rekomendacijos dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo savivaldybėse (šios rekomendacijos pateiktos po stebėsenos susitikimų su 24-urių savivaldybių ir vietinių nevyriausybinių organizacijų atstovais)⁵.

Pažymėtina, jog, vykdydamas Lietuvos Respublikos Seimo statuto 49 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytą funkciją, Seimo Žmogaus teisių komitetas 2022 m. balandžio 13 d. pradėjo parlamentinę kontrolę dėl Komisijos parengtų rekomendacijų⁶ įgyvendinimo pagal 2021 m. atliktą Komisijos užsakytą tyrimą „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“⁷ (toliau vadinamas ir Tyrimu).

Šioje stebėsenos ataskaitoje, apimančioje Komisijos kadencijos laikotarpį, pateikiami Komisijos komentarai dėl atskirų aktualių, aktyvesnei stebėsenai pasirinktų Konvencijos straipsnių įgyvendinimo, todėl visų Konvencijos straipsnių įgyvendinimas nėra analizuojamas.

Komentarai teikiami dėl šių Konvencijos straipsnių: Lygybė ir nediskriminavimas (5), Prieinamumas (9), Pavojingos situacijos ir humanitarinės krizės (11), Lygybė prieš įstatymą (12), Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę (19), Švietimas (24), Statistika ir duomenų rinkimas (31).

Stebėsenos ataskaitos pabaigoje pateiktos Komisijos rekomendacijos.

Stebėsenos ataskaita parengta remiantis Komisijos aktyvia stebėseną, įvairių institucijų bei įstaigų raštais, gautais jiems atsakant į Komisijos paklausimus, Komisijos užsakytu tyrimu „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“, kitų institucijų, organizacijų atliktais tyrimais, apklausomis, išvadamis bei kita svarbia su Konvencijos nuostatų įgyvendinimu susijusia prieinama informacija.

Toliau išvardinti svarbiausi nacionaliniai, tarptautiniai ir Europos Sąjungos lygmeniu priimti teisės aktai, aktualūs užtikrinant žmonių su negalia teises.

Pagrindinis valstybės įstatymas, kuris apibrėžia valstybinės bendruomenės gyvenimo norminį pagrindą ir nustato visų kitų aktų gaires, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, įtvirtinanti pamatinį

³ <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/12/komisijos-rekomendacijos.pdf>.

⁴ <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2021/12/zmoniu-su-negalia-ir-ju-seimu-patirtys-pandemijos-metu.pdf>.

⁵ <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/10/komisijos-rekomendacijos-.pdf>.

⁶ Komisijos rekomendacijos, <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/12/komisijos-rekomendacijos.pdf>.

⁷ <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/12/zmoniu-su-negalia-ir-ju-seimu-patirtys-pandemijos-metu-1.pdf>.

asmenų lygybės principą (toliau – Konstitucija, LR Konstitucija). Konstitucijos 29 straipsnis nustato, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs.

Konstitucijos 138 straipsnis skelbia: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.“ Taigi, Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje⁸ įtvirtinta, kad „draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos“ (21 str.). Taip pat numatyta, jog „Sąjunga pripažįsta ir gerbia neįgaliųjų asmenų teisę naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų nepriklausomumą, socialinį bei profesinį integravimą ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime“ (26 str.).

Žmonių su negalia teisių apsaugai aktualūs Europos Sąjungos (ES) mastu priimti strateginiai dokumentai. Europos Komisija 2021 m. kovo 3 d. patvirtino Žmonių su negalia teisių strategiją 2021–2030, kuria skatinami asmenų su negalia lygios galimybės ir nediskriminavimas, derama gyvenimo kokybė ir savarankiškas gyvenimas bei naudojimas teisėmis⁹.

Svarbu paminėti, kad, atsižvelgiant į būtinybę reorganizuoti negalios vertinimo ir socialinės įtraukties sistemą, Seimas 2022 m. pritarė reformai, kuria siekiama įtvirtinti naują pagalbos ir paslaugų žmonėms su negalia užtikrinimo modelį, užtikrinti tinkamesnį finansinį mechanizmą bei įgyvendinti pokyčius, susijusius su negalios vertinimu ir kitais aspektais. Šia reforma numatyta keisti darbingumo lygio, specialiųjų poreikių bei neįgalumo lygio nustatymo sistemą, negalia bus vertinama labiau atsižvelgiant į asmenų individualius gebėjimus, mažiau akcentuojant medicininį vertinimą, pagal asmens poreikius planuojama nustatyti konkrečios pagalbos poreikį. Komisija dėl šios reformos atitikties Konvencijai teikė teisės aktų pataisas, tačiau ne visoms pastaboms buvo pritarta. Tikimasi, kad teigiami pokyčiai palies daugiau kaip 221 tūkstančio žmonių, turinčių negalią, kasdienį ir visuomeninį gyvenimą, užtikrins teises, lygias galimybes visose gyvenimo srityse¹⁰.

Galima teigti, kad tai didelis proveržis žmonių su negalia gyvenimo kokybės užtikrinimo srityje, tačiau tai nėra absoliutus Konvencijos nuostatų perkėlimas į nacionalinius teisės aktus, o veikiau tai žingsnis tikslo link, kuris kol kas nepamatuojamas, tačiau skatinantis pagarbą asmenims su negalia ir jų teisėms. Rengiant šią stebėsenos ataskaitą atlikti pakeitimai nebuvo įvertinti visa apimtimi, kadangi didžioji dalis jų dar nėra įsigalioję.

---

⁸ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016/C 202/02), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=HU>.

⁹ Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui *Lygybės Sąjunga. 2021 -2030 m. neįgaliųjų teisių strategija*. Briuselis, 2021 03 03.

¹⁰ <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/seimas-pritare-kitamet-prasides-zmonems-turintiems-negalia-svarbi-reforma?lang=lt>.

LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMAS (5 straipsnis)

Diskriminacija – priešingas teisei veiksmas (veiksmi), dėl kurio žmogui buvo sumažintos arba atimtos lygios galimybės realizuoti savo teises vienodomis su kitais individualiais sąlygomis. Lygias galimybes privalo įgyvendinti valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, švietimo įstaigos, kiti švietimo tiekėjai bei mokslų ir studijų institucijos, visų nuosavybės formų darbdaviai, prekių pardavėjai, gamintojai ar paslaugų teikėjai bei darbuotojų ir darbdavių organizacijos ar kitos organizacijos (asociacijos), susivienijusios profesiniu pagrindu. Skundus dėl diskriminacijos nagrinėja lygių galimybių kontrolierius. Negalia yra vienas iš dažniausiai Lietuvoje pasitaikančių diskriminacijos pagrindų.

Šalies gyventojų vertinimu, labiausiai diskriminuojamos grupės mūsų šalyje yra asmenys su psichosocialine negalia, asmenys su fizine negalia ir pagyvenę asmenys¹¹.

Konvencijos 5 straipsnyje numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, pripažįsta, kad prieš įstatymą visi asmenys yra lygūs ir lygūs pagal įstatymą, taip pat turi teisę į lygiavertę įstatymo apsaugą ir teisę vienodai naudotis įstatymo teikiamomis galimybėmis be jokio diskriminavimo*. Taip pat numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, draudžia bet kokį diskriminavimą dėl neįgalumo ir garantuoja asmenims su negalia vienodą ir veiksmingą teisinę apsaugą nuo diskriminavimo dėl bet kokios priežasties*. Konvencijos 5 straipsnis įpareigoja skatinti lygybę ir pašalinti diskriminaciją, *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, imasi visų atitinkamų veiksmų, kad užtikrintų tinkamą sąlygų pritaikymą*.

Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 23 punkte¹² pažymėta: „Komitetas reiškia didelį susirūpinimą, kad valstybė, Konvencijos šalis, nenuosekliai taiko tinkamo sąlygų pritaikymo sąvoką, kalbant apie nediskriminavimo principą“. Taip pat Komitetas rekomendavo imtis visų būtinų teisinių, juridinių ir administracinių priemonių, kuriomis būtų skatinamas tinkamas sąlygų pritaikymas asmenims su negalia visuose viešuosiuose ir privačiuose sektoriuose, užtikrinamas ir stebimas jų sudarymas bei būtų pripažįstama, kad tinkamo sąlygų pritaikymo nebuvimas yra diskriminacijos dėl neįgalumo forma.

Lietuvoje formali visų asmenų lygybė bei kartu diskriminavimo ir privilegijų teikimo draudimas įtvirtinti konstituciniu lygmeniu. Pagrindinis išsamus teisės aktas, kuriuo remiantis įgyvendinamas lygiateisiškumo principas, yra Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (toliau vadinamas ir Lygių galimybių įstatymu arba LGJ).

Lygių galimybių įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Konstitucijos 29 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas. Lygių galimybių įstatymu, be kitų numatytų pagrindų, draudžiama diskriminacija negalios pagrindu.

Lygių galimybių įstatymo pakeitimai, sustiprinę asmenų su negalia teisių apsaugą

2022 m. birželio 2 d. įsigaliojo pakeistas Lygių galimybių įstatymo 8 straipsnis „Lygių galimybių įgyvendinimas vartotojų teisių apsaugos srityje“, papildytas naujomis nuostatomis (2 ir 3 dalimis),

¹¹ Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl socialinių grupių diskriminacijos, <https://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/tyrimai/tyrimai-2021-m/>.

¹² Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/12084_neigaliuju-teisiu-komiteto-rekomendacijos-lietuvai-4.pdf.

kuriomis prekių pardavėjai, gamintojai ar paslaugų teikėjai įpareigoti užtikrinti, kad nebūtų priekabiuojama, seksualiai priekabiuojama ir nebūtų duodami nurodymai diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, bei įpareigoti užtikrinti, kad asmenys, kurie pateikė skundą dėl diskriminacijos, dalyvauja byloje dėl diskriminacijos arba pranešė apie diskriminaciją, nebūtų persekiojami ir būtų apsaugoti nuo priešiško elgesio ar neigiamų padarinių. Minėtomis nuostatomis įteisintas draudimas priekabiuoti ir seksualiai priekabiuoti vartotojų teisių srityje bei apsauga nuo priešiško elgesio ir neigiamų padarinių pateikus skundą dėl diskriminacijos. Pavyzdžiui, kalbos sutrikimą turintis asmuo, atėjęs į parduotuvę apsipirkti, dėl neaiškaus tarimo negalės būti įžeidinėjamas, nes bus saugomas įstatymo nuostatų.

Pažymėtina, kad iki tol Tarnyboje buvo atliekami tyrimai dėl galimo priekabiavimo ar seksualinio priekabiavimo tik darbo santykių bei švietimo, mokslo ir studijų institucijų veiklos srityse.

Pareiga užtikrinti, kad asmenys, pateikę skundą, kitaip pranešę apie diskriminaciją ar dalyvaujantys tokio pobūdžio bylose, nebūtų persekiojami ir būtų apsaugoti nuo priešiško elgesio ar neigiamų pasekmių, nustatyta ir švietimo, mokslo, studijų įstaigoms bei organizacijoms ir asociacijoms.

2022 m. birželio 2 d. įsigaliojo pakeistas LGĮ 6 straipsnis „Švietimo įstaigų, kitų švietimo teikėjų bei mokslo ir studijų institucijų pareiga įgyvendinti lygias galimybes“, kuris buvo papildytas 4 dalimi¹³, numatančia, kad švietimo įstaigos, kiti švietimo teikėjai bei mokslo ir studijų institucijos privalo imtis priemonių, kad mokiniai, studentai ar darbuotojai, pateikę skundą dėl diskriminacijos, dalyvaujantys byloje dėl diskriminacijos ar pranešę apie diskriminaciją, jų atstovai ar asmenys, liudijantys ar teikiantys paaiškinimus dėl diskriminacijos, nebūtų persekiojami ir būtų apsaugoti nuo priešiško elgesio ar neigiamų padarinių. Taip pat 9 straipsnis „Draudimas diskriminuoti organizacijose ir asociacijose“ papildytas 2 ir 3 dalimis, numatant, kad organizacijos ir asociacijos privalo užtikrinti, kad nebūtų priekabiuojama, seksualiai priekabiuojama ir nebūtų duodami nurodymai diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, bei privalo užtikrinti, kad asmenys, kurie pateikė skundą dėl diskriminacijos, dalyvauja byloje dėl diskriminacijos arba pranešė apie diskriminaciją, nebūtų persekiojami ir būtų apsaugoti nuo priešiško elgesio ar neigiamų padarinių.

2022 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo LGĮ pakeitimas, kuriuo 2 straipsnio 9 dalis papildyta 10 punktu, numatančiu, kad tiesiogine diskriminacija nelaikomas lengvatų teikimas amžiaus, negalios bei socialinės padėties pagrindu, kai tai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis. Pavyzdžiui, tai, kad asmenims su negalia teikiamos nuolaidos parduotuvėse, vaistinėse, bilietams į muziejus ir pan., nebūtų laikoma įstatymo pažeidimu.

2022 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo ir pakeistas LGĮ 7 straipsnio 8 punktas, numatant, kad, įgyvendindamas lygias galimybes, darbdavys, neatsižvelgdamas į lytį, rasę, tautybę, pilietybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras, amžių, lytinę orientaciją, negalią, etninę priklausomybę, religiją, privalo „imtis tinkamų priemonių, kad neįgaliesiems būtų sudarytos

---

¹³ <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=dbe0e910e1ab11ec8d9390588bf2de65>.

sąlygos gauti darbą, dirbti, siekti karjeros arba mokytis, įskaitant tinkamą darbo sąlygų sudarymą, jeigu dėl tokių priemonių nebus neproporcingai apsunkinamos darbdavio pareigos“.

Minėta nuostata praplečia darbdavio pareigą užtikrinti patalpų pritaikymą, sudaryti tinkamas darbo sąlygas, kas apima ne tik fizinės aplinkos pritaikymą.

Atkreiptinas dėmesys, kad asmenys su negalia į Tarnybą kreipiasi su skundais, nes atsisakoma sudaryti lankstų darbo grafiką, lanksčias darbo sąlygas, dalinai perskirstyti funkcijas, užtikrinti galimybę dirbti iš namų.

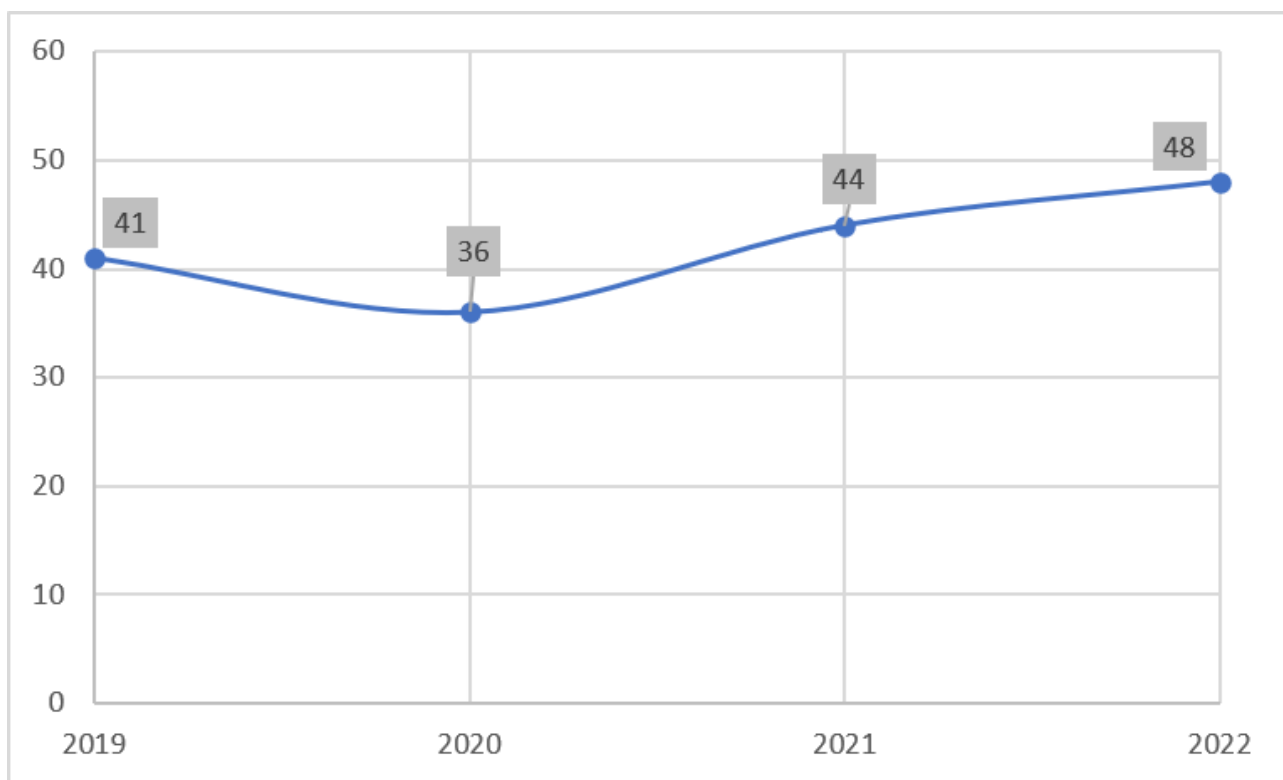
Taip pat LGĮ 7 straipsnis papildytas ir 9 punktu, kuris darbdaviui numato pareigą „imtis priemonių, kad darbuotojas ar valstybės tarnautojas darbo vietoje nebūtų diskriminuojamas dėl tėvystės atostogų, atostogų vaikui prižiūrėti, nemokamų atostogų, skirtų sergančiam šeimos nariui ar kartu su darbuotoju ar valstybės tarnautoju gyvenančiam asmeniui slaugyti (prižiūrėti), suteikimo ir lankstaus darbo grafiko nustatymo“.

Pažymėtina, kad iš dalies įgyvendintos ir Komiteto rekomendacijos dėl 5-ojo straipsnio, jog tinkamų sąlygų pritaikymo nebuvimas yra diskriminacijos dėl neįgalumo forma. Ir nors tiesiogiai nėra įrašyta, tačiau, kartu taikant LGĮ nuostatas, įtvirtinus pareigą darbdaviams imtis tinkamų priemonių, kad asmenims su negalia būtų sudarytos sąlygos, įskaitant tinkamą darbo sąlygų sudarymą, pareigos nesilaikymas būtų laikomas diskriminacija dėl negalios darbo santykių srityje. Pagal dabartinį reglamentavimą asmenų su negalia diskriminacija pripažįstama, kai lygios galimybės neįgyvendinamos valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, švietimo įstaigų, kitų švietimo teikėjų bei mokslo ir studijų institucijų, valstybės tarnybos ir darbo santykių, organizacijų ir asociacijų bei vartotojų teisių užtikrinimo srityse. 2016 m. Rekomendacijų 13 punkte Komitetas reiškė didelį susirūpinimą, kad valstybė nenuosekliai taiko tinkamo sąlygų pritaikymo sąvoką, kalbant apie nediskriminavimo principą. Dėl to rekomenduota tinkamų sąlygų asmenims su negalia nebuvimą visuose viešuosiuose ir privačiuose sektoriuose traktuoti kaip diskriminacijos dėl negalios formą, kadangi mūsų šalyje tinkamos sąlygos dar nėra sudarytos ir sudaromos.

2019–2022 metais Tarnyboje atlikti tyrimai ir gauti kreipimaisi dėl asmenų su negalia teisių pažeidimų

Remiantis LGĮ 17 str. 1 dalimi, lygių galimybių kontrolierius, laikydamasis teisėtumo, nešališkumo ir teisingumo principų, šio įstatymo nustatyta tvarka tiria skundus, atlieka tyrimus savo iniciatyva ir teikia konsultacijas dėl paklausimų.

2019 m. Tarnyboje buvo atlikta 41 tyrimas dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu, 2020 m. – 36 tyrimai, 2021 m. – 44 tyrimai, 2022 m. – 48 tyrimai.

Paveikslėlis. Skundų ir tyrimų savo iniciatyva dinamika 2019–2022 metais.

Tarnyba taip pat renka statistiką apie bendrus kreipimusis dėl galimos diskriminacijos dėl negalios. Bendras kreipimųsi dėl galimos diskriminacijos dėl negalios skaičius: 2019 – 126, 2020 metais – 123, 2021 metais – 125 (pažymėtina, kad iki 2021 metų nebuvo įskaičiuojamos konsultacijos dėl diskriminacijos, teiktos telefonu ir / arba socialiniame tinkle *Facebook*), 2022 metais – 361.

2019 m. asmenys su negalia daugiausia skundų (22) Tarnybai pateikė dėl jų teisių suvaržymo paslaugų teikimo srityje. Į lygių galimybių kontrolierių kreiptasi dėl apribotos galimybės naudotis bankų, draudimo, pašto, restoranų, gydymo įstaigų, vaistinių teikiamomis paslaugomis. Antrą vietą pagal 2019 m. atliktų tyrimų skaičių (10) užima tyrimai dėl diskriminacijos darbo santykių srityje. Į Tarnybą kreiptasi dėl apribojimų įsidarbinant, skirtingų darbo sąlygų asmenims su negalia sudarymo, tinkamo darbo vietos, laiko, kitų darbo sąlygų nepritaikymo. 2019 m. tirti skundai (5) dėl asmenų su negalia galimos diskriminacijos valstybės bei savivaldybių institucijų veiklos srityje. Dažniausiai buvo atliekami tyrimai dėl galimai diskriminuojamo pobūdžio teisės aktų. Vienas tyrimas atliktas dėl galimos diskriminacijos švietimo srityje¹⁴.

2020 m. daugiausia tyrimų (13) atlikta dėl galimų pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje. Daugiausia tyrimų atlikta dėl asmenų, turinčių judėjimo negalią, teisės gauti paslaugas suvaržymo dėl nepritaikytų paslaugų teikimo vietų. Antroje vietoje pagal skaičių 2020 metais atsidūrė gauti skundai (9) dėl valstybės bei savivaldybių institucijų veiklos. Tokie skundai 2020 m. dažniausiai buvo teikiami ir tyrimai buvo atliekami dėl galimai diskriminuojamo pobūdžio teisės aktų. Trečią vietą pagal 2020 m. atliktų tyrimų skaičių (7) užėmė tyrimai dėl diskriminacijos darbo santykių srityje. Į Tarnybą kreiptasi dėl apribojimų įsidarbinant, skirtingų darbo sąlygų asmenims su negalia

¹⁴Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolierius 2019 m. veiklos ataskaita, 2020-03-13 NR. BR-40, Vilnius. https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2020/03/lr_lygiu_galimybiu_kontrolieriaus_2019_m_veiklos_ataskaita.pdf.

sudarymo, darbo vietos, laiko, kitų darbo sąlygų tinkamo nepritaikymo. Trys tyrimai atlikti dėl galimos diskriminacijos švietimo santykių srityje¹⁵.

2021 m. daugiausia tyrimų (18) taip pat atlikta dėl galimų pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje. Asmenys į Tarnybą kreipėsi dėl apribotos galimybės naudotis prekybos centru, parduotuvių, komunikacijos bendrovių, gydymo įstaigų, turizmo centrų teikiamomis paslaugomis. Teikta skundų dėl pastatų, kuriuose teikiamos paslaugos arba parduodamos prekės, gyvenamųjų namų kiemų aplinkos nepritaikymo, papildomai patiriamų apsunkinimų gauti prekes bei paslaugas dėl Covid-19 pandemijos metu įvesto karantino ribojimų. Antrą vietą pagal 2021 m. atliktų tyrimų skaičių (9) užėmė tyrimai dėl diskriminacijos darbo santykių srityje. Į Tarnybą kreiptasi dėl apribojimų įsidarbinant, skirtingų darbo sąlygų asmenims su negalia sudarymo, tinkamo darbo vietos, laiko, kitų darbo sąlygų nepritaikymo bei priekabiavimo dėl negalios. Trečią vietą pagal 2021 m. gautų skundų skaičių (8) užėmė skundai dėl valstybės bei savivaldybių institucijų veiklos. 2021 m. skundai dažniausiai teikiami ir tyrimai buvo atliekami dėl galimai diskriminuojamojo pobūdžio teisės aktų: dėl teisės aktais nustatytos diskriminacinio pobūdžio sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, reabilitacijos priemonių, paslaugų teikimo, socialinių ir kitų paslaugų teikimo reglamentavimo tvarkų. Atkreiptinas dėmesys, jog sulaukta kreipimūsi ir dėl priekabiavimo negalios pagrindu paslaugų teikimo srityje, tačiau tuo metu galiojančios Lygių galimybių įstatymo nuostatos priekabiavimo vartotojų teisių apsaugos srityje neapėmė. Vienas tyrimas atliktas dėl galimos diskriminacijos švietimo santykių srityje¹⁶.

2022 m. daugiausia skundų (24) Tarnyba gavo taip pat dėl diskriminacijos vartotojų teisių apsaugos srityje. Skundai buvo susiję su pastatų, miesto infrastruktūros neprieinamumu (gydymo įstaigos, parkai ir kiti objektai didžiąja dalimi vis dar neprieinami žmonėms su ribotu judumu), skaitmeninių paslaugų teikimo trūkumais bei socialinių paslaugų stoka. Dėl galimos diskriminacijos valstybės ir savivaldybių įstaigų ir institucijų veikloje gauti 7 skundus, darbo santykių srityje – 6.

2019 m. į Tarnybą moterys kreipėsi 16 kartų, vyrai – 21 kartą, nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančios asmenų su negalia interesams, bei kiti juridiniai asmenys dėl galimų asmenų su negalia teisių pažeidimų Tarnybai pateikė 2 skundus.

2020 m. moterys kreipėsi 21 kartą, vyrai – 11 kartų, nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančios asmenų su negalia interesams, bei kiti juridiniai asmenys dėl galimų asmenų su negalia teisių pažeidimų Tarnybai pateikė 4 skundus.

2021 m. moterys kreipėsi 22 kartus, vyrai – 20 kartų, nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančios asmenų su negalia interesams, bei kiti juridiniai asmenys dėl galimų asmenų su negalia teisių pažeidimų Tarnybai pateikė 1 skundą, vienas skundas buvo anoniminis.

2022 m. iš viso moterys kreipėsi 25 kartus, vyrai – 19 kartų, juridiniai asmenys – 4 kartus.

---

¹⁵ Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolierius 2020 m. veiklos ataskaita, 2021-03-12 NR. BR-35, Vilnius https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2021/03/lr_lygiu_galimybiu_kontrolieriaus_2020_m_veiklos_ataskaita.pdf

¹⁶ Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolierius 2021 m. veiklos ataskaita, 2022-03-14 NR. BR-31, Vilnius <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2022/03/2021-metu-lgk-veiklos-ataskaita.pdf>

Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad 2022 m. įsigalioję Lygių galimybių įstatymo pakeitimai, kuriais įteisintas draudimas priekabauti ir seksualiai priekabauti vartotojų teisių srityje bei vartotojų teisių ir švietimo, mokslo, studijų įstaigų bei organizacijų ir asociacijų veiklos srityse, įteisinta apsauga nuo priešiško elgesio ir neigiamų padarinių pateikus skundą dėl diskriminacijos, suteikė asmenims su negalia galimybę ginti savo teises platesniu mastu bei jaustis dėl to saugiau. Darbdavys įpareigotas asmenims su negalia tinkamai pritaikyti ne tik patalpas, bet ir darbo sąlygas, kas asmenims su negalia praplečia galimybes darbinantis bei ginant savo teises. Ne mažiau svarbios yra įtvirtintos nuostatos dėl lengvatų teikimo negalios pagrindu, nelaikant to tiesiogine diskriminacija (kai tai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis).

2022 m. Tarnyboje tyrimų (skundų) dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu, palyginus su ankstesniais metais, nežymiai padaugėjo. Atkreiptinas dėmesys, kad dažnai žmonės kreipiasi dėl galimos diskriminacijos dėl negalios elektroniniu paštu, telefonu arba per socialinius tinklus. Iš viso 2022 metais asmenys kreipėsi 361 kartą. Jau keleri metai iš eilės daugiausia skundų gaunama dėl asmenų su negalia teisių suvaržymo paslaugų teikimo srityje, taip pat daug skundų sulaukiama dėl pažeidimų darbo santykių srityse. Aktyviai į Tarnybą dėl galimos diskriminacijos kreipiasi ir vyrai, ir moterys, tačiau nevyriausybinų organizacijų, atstovaujančių asmenų su negalia interesams, aktyvumas šiuo atveju yra menkas.

Pažymėtina, kad nėra įgyvendinama viena iš Komiteto 2016 m. Rekomendacijų, įpareigojanti tinkamų sąlygų asmenims su negalia nebuvimą visuose viešuosiuose ir privačiuose sektoriuose laikyti diskriminacijos dėl negalios forma.

PRIEINAMUMAS (9 straipsnis)

Asmenys su negalia vis dar negali vienodai su kitais žmonėmis dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Tokios elementarios veiklos kaip keliavimas, darbas, mokymasis, poilsavimas, pramogavimas ir pan. žmonėms su negalia vis dar yra iššūkis. Ir nepaisant vykstančių teigiamų pokyčių, tinkamas prieinamumas daugeliu aspektų vis dar yra siekiamybė, o ne realybė.

Vienas iš svarbiausių straipsnių, susijusių su gyvenimu savarankiškai bei naudojimusi viešosiomis paslaugomis, yra Konvencijos 9 straipsnis. Jame numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, siekdamos, kad asmenys su negalia galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų žmonėms su negalia lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse.*

2016 m. Rekomendacijų 21 punkte pažymėta: „Komitetas reiškia susirūpinimą dėl nedidelio masto priemonių, kurių imtasi universalaus dizaino principams skatinti fizinėje aplinkoje ir transporte ir dėl praneštos nepakankamos pažangos šiuo klausimu, ypač – susijusiu su prieinamumo privačiuose ir viešuosiuose pastatuose bei jų aplinkoje ir transporto grandinėje gerinimu, įskaitant automobilių stovėjimo aikštes, traukinių stotis, platformas, tarpmiestinius autobusus, taksi ir keltus. Komitetas taip pat reiškia susirūpinimą dėl veiksmingos pastatų prieinamumo kontrolės trūkumo.“

2014 m. gegužės 22 d. Komiteto. dėl Konvencijos 9 straipsnio „Prieinamumas“ Bendrojoje pastaboje Nr. 2¹⁷ (toliau – Bendroji pastaba Nr. 2) pabrėžta, kad prieinamumas yra žmonių su negalia gyvenimo savarankiškai ir visapusiško bei lygiateisio dalyvavimo visuomenės gyvenime prielaida. Be fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų, prieinamumo asmenys su negalia neturės lygių galimybių dalyvauti savo visuomenės gyvenime.

Bendrosios pastabos Nr. 2 28 punktą skelbia, kad *Valstybės, Konvencijos Šalys, yra įsipareigojusios priimti ir paskelbti nacionalinius prieinamumo standartus bei vykdyti jų įgyvendinimo kontrolę*, bei nurodo, kad, *jei nėra priimtų atitinkamų teisės aktų, pirmasis žingsnis būtų patvirtinti tinkamą teisinį pagrindą. Valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų išsamiai peržiūrėti prieinamumą reglamentuojančius įstatymus*, kad nustatytų, kontroliuotų ir spręstų teisės aktų ir įgyvendinimo spragas. Numatyta, kad „teisės aktai turėtų taikyti universalus dizaino principą ir juo remtis“. Bendrosios pastabos Nr. 2 29 punkte skelbiama: prieinamumas turėtų būti įtrauktas į bendruosius ir specialiuosius įstatymus dėl lygių galimybių, lygybės ir dalyvavimo draudimo diskriminuoti dėl neįgalumo kontekste. Atsisakymas užtikrinti prieinamumą turėtų būti aiškiai apibrėžtas kaip draudžiama diskriminacija. Nustatydamas prieinamumo standartus, valstybės, Konvencijos šalys, turi atsižvelgti į žmonių su negalia įvairovę ir užtikrinti prieinamumą bet kokios lyties, amžiaus ir bet kokią negalią turintiems asmenims.

2021–2030 metų nacionaliniame pažangos plane¹⁸ (toliau vadinamas ir Pažangos planu), patvirtintame 2020 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 998, numatytas pažangos uždavinys: geriau pritaikyti aplinką žmonėms su negalia, atliepiant negalios poreikius. Siekiama užtikrinti fizinės aplinkos (viešųjų erdvių, visuomeninių pastatų, būstų), transporto, infrastruktūros, paslaugų ir informacijos prieinamumą žmonėms su negalia. Pažangos plano pirmo priedo („2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano strateginių tikslų, uždavinių ir rodiklių sąrašas“) 2.6.1 punkte numatyta siekiamybė, kad fizinės ir informacinės aplinkos prieinamumo asmenims su negalia lygis 2025 metais sieks 50 procentų, o 2030 metais – 70 procentų (2020 m. jis sudarė 43,55 procento).

2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse plėtros programoje¹⁹, patvirtintoje 2021 m. lapkričio 10 d., Nr. 933 neprieinama fizinė infrastruktūra numatyta kaip spręstina priežastis, nurodant, kad fizinė infrastruktūra suprantama kaip viešosios, rekreacinės, sporto, turizmo ir kitos erdvės, visuomeniniai statiniai ir gyvenamieji pastatai bei viešasis transportas ir viešojo transporto infrastruktūra (poveikis problemai – 50 procentų, tikslinės grupės dydis – apie 500 000 asmenų). Prie spręstinių priežasčių priskiriamas netinkamas fizinės infrastruktūros prieinamumo ir pritaikymo neįgaliesiems teisinis reglamentavimas; netinkamai vykdoma fizinės infrastruktūros pritaikymo neįgaliesiems stebėseną ir kontrolę, kuri neskatina

¹⁷ 2014 m. kovo 31 – balandžio 11 d. Komiteto vienuoliktosios sesijos „Bendroji pastaba Nr. 2 (2014 m.), 9 straipsnis“, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/19V266-9-str.pdf>.

¹⁸ 2021-2030 nacionalinis pažangos planas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a109da1b5?jfwid=-whxwii77y>.

¹⁹ 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse plėtros programa <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f228ffc0438411ec992fe4cdfceb5666>.

pritaikyti fizinės infrastruktūros ir (ar) išlaikyti pritaikytų pastatų prieinamumo; asmenų su negalia poreikiams nepritaikyti svarbūs pastatai (valstybės ir savivaldybių institucijų) ir pritaikymo veiksmų planų trūkumas, kas lemia tai, kad 2020 m. buvo pritaikyta tik 28 proc. svarbių pastatų (*problemos atsiradimo priežastis iš dalies priklauso savivaldybių (regionų) kompetencijai*).

Vertinant Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 21 punkto „universalus dizaino principo fizinėje aplinkoje ir pastatų prieinamumas“ įgyvendinimą, pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 2 straipsnio 109 dalyje apibrėžta, kas yra universalus dizainas, nurodant, kad tai yra „gaminių ir aplinkos forma, kai jais be specialaus pritaikymo gali naudotis vaikai, suaugę, vyrai, moterys, senyvo amžiaus, neįgalieji, įvairių tautybių ir kitų grupių žmonės“. Statybos įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad, „jeigu pastatuose ir inžineriniuose statiniuose statybos darbai vykdomi pagal statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintą statybos, supaprastintą rekonstravimo projektus, kapitalinio remonto aprašą, paprastojo remonto projektą ar paprastojo remonto aprašą statiniuose, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, arba keičiama statinių paskirtis į šiame sąrašė nurodytą paskirtį, tokius pastatus ir inžinerinius statinius būtina pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams, vadovaujantis normatyvinių statybos techninių dokumentų reikalavimais“.

Statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2019 m. lapkričio 4 d. įsakymu Nr. D1-653, nustato reikalavimus rengiant statinių statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintą statybos, supaprastintą rekonstravimo projektus, kapitalinio remonto aprašą, paprastojo remonto projektą ar paprastojo remonto aprašą arba keičiant statinių paskirtį.

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 11 straipsnio dalyje įtvirtinta, kad reikalavimai dėl asmenims su negalia fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą asmenų su negalia specialiesiems poreikiams.

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 pakeitimo projekte²⁰ (toliau vadinamas ir Įstatymo projektu) (naujame Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatyme) įtvirtintas prieinamos aplinkos apibrėžimas – fizinė ir informacinė aplinka (viešoji erdvė, visuomeninės ir (ar) gyvenamosios paskirties pastatas, transporto objektas, kibernetinė erdvė), kurioje asmuo su negalia gali nevaržomas būti, laisvai judėti, gauti paslaugas ir (ar) prekes, gauti ir (ar) perduoti informaciją lygiai su kitais asmenimis. Įstatymo projekte numatyta, kad asmuo su negalia turi teisę į prieinamą aplinką visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje (5 straipsnio 1 dalis).

Nepaisant to, kas minėta, šalyje didelė dalis viešųjų pastatų bei išorinė aplinka yra nepritaikyta žmonėms su negalia. Dažniausiai prieinamumas vystomas tik paisant mobilumo negalių poreikių, o intelekto ir psichosocialinių negalių asmenų teisės ir teisėti lūkesčiai pažeidžiami iki šiol, nors Komisija, nuo pat jos įsteigimo dalyvaudama teisėkūroje ir susitikimuose su visų lygių valdžios institucijomis, akcentuoja būtinybę užtikrinti teises ir asmenims, kuriems dėl negalios pobūdžio reikia daugiau pagalbų ir paramos.

---

²⁰ Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 pakeitimo projektas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/af327900358011edbf47f0036855e731>.

Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacijos 2018 m. atlikto tyrimo „Policijos komisariatų ir teismų aplinkos prieinamumo apklausos, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“²¹ duomenimis: 2018 m. tik 13,5 proc. policijos komisariatų ir toks pats skaičius procentine išraiška teismų įstaigų buvo visiškai pritaikyti asmenims su negalia savarankiškai judėti pastato viduje; daugiau nei trečdalis policijos komisariatų ir panašus skaičius procentine išraiška teismų įstaigų neturėjo parkavimo vietų, skirtų asmenims su negalia; daugiau nei trečdalyje policijos komisariatų ir panašiam skaičiui procentine išraiška teismų įstaigų pandusai buvo įrengti netinkamai.

2018 m. Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacijos atlikto tyrimo „Socialinės paramos skyrių, socialinių paslaugų centrų, seniūnijų prieinamumo apklausos, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“²² duomenimis, žmonėms su negalia savarankiškai judėti pastato viduje visiškai pritaikyta buvo: (iš 90 apklaustųjų) daugiau nei pusė (65,6 proc.) socialinių paslaugų centrų; (iš 110 apklaustųjų) mažiau nei penktadalis (18,3 proc.) savivaldybių administracijų Socialinės paramos skyrių; (iš 90 apklaustųjų) trečdalis (32,2 proc.) neįgaliųjų organizacijų pastatų; (iš 112 apklaustųjų) mažiau nei dešimtadalis - 4.5 proc. seniūnijų. Asmenims su negalia pritaikytas automobilių parkavimo vietas, atitinkančias visus šioms parkavimo vietoms keliamus reikalavimus, turėjo: šiek tiek mažiau nei trys ketvirtadaliai (71,1 proc.) socialinių paslaugų centrų, daugiau nei pusė (58,7 proc.) socialinės paramos skyrių, tik 40 proc. iš apklausoje dalyvavusių neįgaliųjų organizacijų, tik penktadalis (18,8 proc.) seniūnijų.

2018 m. Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacijos atlikto tyrimo „Kultūros objektų (teatrų, kino centrų, muziejų ir kt.) ir turizmo objektų aplinkos prieinamumo vertinimas, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“²³ duomenimis, žmonėms su negalia savarankiškai judėti pastato viduje visiškai pritaikyta buvo: (iš 505 apklaustųjų) mažiau nei pusė (46,3 proc.) kultūros įstaigų, (iš 295 apklaustųjų) daugiau kaip trys ketvirtadaliai (81,3 proc.) turizmo objektų. Asmenims su negalia pritaikytas automobilių parkavimo vietas, atitinkančias visus šioms parkavimo vietoms keliamus reikalavimus, turėjo: šiek tiek mažiau nei trečdalis (31,9 proc.) kultūros įstaigų, daugiau nei trečdalis (36,3 proc.) turizmo objektų.

2018 m. Lietuvos neįgaliųjų draugijos atliktos apklausos „Neįgaliųjų moterų padėties analizė, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“²⁴ duomenimis: ketvirtadalis apklaustųjų (atliekant tyrimą iš viso buvo apklausta

---

²¹ Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija, tyrimo ataskaita, „Policijos komisariatų ir teismų aplinkos prieinamumo apklausos, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ 2018, Vilnius, <https://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/tyrimai/tyrimai-2018-m/>.

²² Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija, tyrimo ataskaita „Socialinės paramos skyrių, socialinių paslaugų centrų, seniūnijų prieinamumo apklausos, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ 2018, Vilnius, <https://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/tyrimai/tyrimai-2018-m/>.

²³ Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija, tyrimo ataskaita „Kultūros objektų (teatrų, kino centrų, muziejų ir kt.) ir turizmo objektų aplinkos prieinamumo vertinimas, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ 2018, Vilnius, <https://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/tyrimai/tyrimai-2018-m/>.

²⁴ 2018 m. Lietuvos neįgaliųjų draugijos atliktos apklausos „Neįgaliųjų moterų padėties analizė, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ rezultatų ataskaita, 2018, Vilnius,

801 moteris ir 150 mergaičių) moterų su negalia ir mergaičių dėl savo negalios (judėjimo, regos ir pan.) turėjo sunkumų judėti savo namuose ir viešosiose vietose. Maždaug ketvirtadalis apklaustų moterų ir apie pusė mergaičių teigė, kad visuomeniniai pastatai, šaligatvių nuovažos, sankryžos, viešasis transportas yra nepritaikyti judėjimo poreikiams. Taip pat trečdalis neįgalių moterų ir daugiau nei pusė mergaičių pažymėjo, kad dėl to jos patyrė diskriminaciją. Maždaug trečdalis moterų su negalia ir du trečdaliai mergaičių negalėjo savarankiškai pasiekti sveikatos, ugdymo, darbo įstaigų, kultūrinių ar sporto renginių. Apie 40 proc. moterų su negalia ir 50–60 proc. mergaičių negaudavo pavėžėjimo ir palydėjimo iki sveikatos, ugdymo, darbo įstaigų, kultūrinių ar sporto renginių paslaugų teikimo vietų.

Pažymėtina, kad pareigas valstybėms dėl žmonių su negalia teisių dalyvauti politiniame gyvenime užtikrinimo apibrėžia Konvencijos 29 straipsnis. Tačiau šioje dalyje trumpai apžvelgiami duomenys dėl rinkimų apylinkių prieinamumo. Paminėtina, kad 2018 m. pavasarį Vilniaus apygardos administracinis teismas tenkino dviejų negalią turinčių pareiškėjų skundą. Konstatuota, kad 2016 m. per Seimo rinkimus Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, Vilniaus miesto ir Vilniaus rajono savivaldybės nesudarė tinkamų sąlygų balsuoti asmenims su negalia, o balsavimo patalpos tam nebuvo tinkamai pritaikytos. Teismas priteisė pareiškėjams neturtinės žalos atlyginimą. Minėtu atveju rinkimų apylinkės infrastruktūra buvo visiškai nepritaikyta žmonėms su negalia, automobilių stovėjimo aikštelėje nebuvo išskirtų vietų, prie įėjimo į pastatą buvo laiptai, nebuvo informacijos arba nuorodų, kaip asmenims su negalia patekti į pastatą.

Lietuvos negalios organizacijų forumo (toliau vadinama ir – LNF) skaičiavimu, remiantis rinkimų apylinkių pateiktais duomenimis, per 2016 metų rinkimus iš 1 996 rinkimų apylinkių tik 699-iose balsavimo patalpos buvo pritaikytos asmenims su negalia, t. y. daugiau kaip 60 proc. rinkimų apylinkių buvo netinkamos žmonėms su judėjimo negalia, senyvo amžiaus asmenims²⁵.

2018 m. lapkričio 26 d. pasirašytas memorandumas dėl bendradarbiavimo rinkimų srityje tarp Vyriausiosios rinkimų komisijos (toliau vadinama ir – VRK), Lietuvos savivaldybių asociacijos ir LNF. Taip pat buvo nutarta pagal galimybes siekti įrengti kuo daugiau balsavimo apylinkių patalpų, pritaikytų asmenims su negalia²⁶. Pažymėtina, kad, remiantis VRK duomenimis, 2019 m. iš 1 970 rinkimų apylinkių asmenims su negalia buvo pritaikytos 1 327 rinkimų apylinkės, t. y. 67 proc. LNF 2019 metais atliko stebėjimą dėl rinkimų apylinkių, kurios pažymėtos kaip prieinamos žmonėms su negalia (riboto judumo asmenims); vertintos 354 apylinkės 43-ijose savivaldybėse. LNF konstatavo, kad 10 procentų iš jų neatitiko prieinamumo reikalavimų²⁷. VRK duomenimis, 2020 metais vykusių Seimo rinkimų metu 93 procentai rinkimų apylinkių buvo prieinama asmenims su judėjimo negalia. VRK, bendradarbiaudama su Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“ parengė lengvai suprantama kalba (*Easy to Read*) informacinį leidinį apie 2023 m. kovo 5 dieną vykusius savivaldybių tarybų ir merų rinkimus²⁸. 2023 metais VRK paskelbė apie priemones, kurios padėtų užtikrinti rinkimų prieinamumą regos negalią turintiems asmenims. Specialiųjų priemonių paketą

<https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Ne%C4%AFgali%C5%B3j%C5%B3-moter%C5%B3-ir-mergai%C4%8Di%C5%B3-ataskaita-Galutin%C4%97-2018.12.17-1.pdf>.

²⁵ <https://www.lnf.lt/pirma-karta-neigalieji-laimejo-byla-pries-vyriausiaja-rinkimu-komisija-ir-atsakingas-savivaldybes-del-diskriminacijos-per-rinkimus/>.

²⁶ <https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/1/67-proc-rinkimu-apylinkiu-yra-pritaikytos-asmenims-su-negalia>.

²⁷ https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2020/09/Rinkimu-patarimai_2020.pdf.

²⁸ <https://www.vrk.lt/documents/10180/761728/Leidiny+ lengvai+suprantama+kalba+2023.pdf/ed52b8fb-fabe-4df1-8cd4-b43521ef2204?fbclid=IwAR1F8HF-3Fr8k92KXgVhinnlBJwdnX3xga5PLbwOllau0SydTH9KXgPiXU>.

rinkėjams, turintiems regėjimo negalią, sudarė balsavimo biuletenių įmautės ir leidiniai Brailio raštu, padidinamieji stiklai ir įgarsinta svarbiausia informacija apie rinkimus²⁹.

Komisija pažymi, kad prieinamumas paslaugų teikimo srityje labai dažnai nėra užtikrinamas pagal Konvencijos nuostatas. Tai patvirtina ir Tarnybos atlikti tyrimai.

Paminėtinas lygių galimybių kontrolieriaus 2021 m. atliktas tyrimas dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu teikiant paslaugas psichikos sveikatos centre³⁰. Šiuo atveju asmuo kreipėsi į Tarnybą dėl to, kad žmonės su judėjimo negalia negalėjo patekti į gydymo įstaigos psichosocialinės reabilitacijos skyrių, esantį trečiame aukšte. Tyrimo metu nustatyta, kad gydymo įstaigoje konkrečių paslaugų prieinamumas nebuvo užtikrintas dėl sugedusio lifto. Akcentuota, kad tokia situacija, kuomet asmenys, turintys judėjimo negalią, negali tinkamai naudotis gydymo įstaigos patalpomis, skirtomis klientams, pažeidžia Konvencijos 9 straipsnio bei Lygių galimybių įstatymo

8 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatas.

2021 m. Tarnyboje atliktas tyrimas dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu AB Lietuvos paštui teikiant paslaugas³¹. Asmuo skunde nurodė, kad negali patekti į paštą dėl neprižiūrėto, subyrėjusio pakilimo takelio (panduso). Tyrimo metu gauta Lietuvos žmonių su negalia sąjungos išvada, kad minėtas pandusas yra per status ir nesaugus naudotis asmenims, judantiems neįgaliųjų vežimėliais, besinaudojantiems vaikštyneimis, lazdelėmis ir pan., bei atkreiptas dėmesys, kad dėl netinkamai įrengtų turėklų patekimas į pastatą asmenims su regos negalia yra problemiškas. Lygių galimybių kontrolierius konstatavo, kad sąlygų nesudarymas saugiai ir savarankiškai patekti į paštą pažeidė Lygių galimybių įstatymo 8 straipsnio 1 punkte numatytas pareigas bei Konvencijos 9 straipsnio nuostatas.

2022 m. Tarnyboje gauti net 3 skundai dėl liftų nestojimo antruose daugiabučių aukštuose. Antrame aukšte gyvenantys žmonės su judėjimo negalia negalėdavo patekti į savo namus. Tai traktuota kaip sisteminė problema, dėl ko lygių galimybių kontrolierė kreipdamasi į kompetentingas institucijas siūlė keisti galiojantį reglamentavimą. 2024 metais įsigalios Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas³², kuriame įtvirtinta pareiga užtikrinti daugiabučiuose esančių liftų veikimą visuose aukštuose asmeniui su negalia to pageidaujant, nereikalaujant kitų gyventojų sutikimo.

Vienas iš naujausių tyrimų, atliktų Tarnyboje 2023 metais, yra tyrimas dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu apmokant už paslaugas restorane³³. Šiuo atveju asmeniui su regos negalia, norinčiam restorane apmokėti sąskaitą banko kortele, buvo pateiktas kortelių skaitytuvas su liečiamu ekranu (ne su mygtukais), kuriame pačiam reikėjo suvesti PIN kodą. Dėl to asmeniui teko restorano darbuotojui atskleisti savo banko kortelės PIN kodą. Tyrimo metu konstatuota, kad nesudarymas sąlygų regos negalią turintiems asmenims savarankiškai banko kortele apmokėti

---

²⁹ <https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/6/i-rinkimus-atvykstantiems-asmenims-su-regejimo-negalia-paruostas-specialiuju-priemoniu-paketas>.

³⁰ <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2023/01/sprendimas-nr.-22sn-29sp-36.pdf>.

³¹ <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2021/08/21sn-107sp-40.pdf>.

³² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/af327900358011edbf47f0036855e731>.

³³ <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2023/02/22sn-200sp-11.pdf>.

už paslaugas turėtų būti laikomas netiesiogine diskriminacija negalios pagrindu, bei nustatytas pažeidimas.

Dėl transporto pritaikymo

Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymo³⁴ 11 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad viešojo transporto objektai, skirti keleiviams aptarnauti, turi būti nuosekliai pritaikomi patogiai ir saugiai jais naudotis asmenims su negalia ir riboto judumo asmenims. Pagal 11 straipsnio 21 dalį: viešojo transporto priemonės, vežančios keleivius automobilių ir vidaus vandenių keliais, turi būti pritaikytos asmenims su negalia ir riboto judumo asmenims – jose turi būti įrengtos šių asmenų informavimo, mobilumo užtikrinimo ir saugaus vykimo viešuoju transportu priemonės pagal susisiekimo ministro tvirtinamus viešojo transporto priemonių pritaikymo neįgaliesiems ir riboto judumo asmenims reikalavimus. Ši nuostata netaikoma tarptautiniam susisiekimui naudojamoms viešojo transporto priemonėms. Nors minėtos nuostatos įpareigoja viešuosius transportus pritaikyti saugiam ir patogiam asmenų su negalia naudojimuisi jais, šioje srityje Konvencijos nuostatos nėra tinkamai įgyvendinamos.

2020 m. VšĮ Nacionalinis socialinės integracijos institutas atliko tyrimą „Transporto paslaugų asmenims su negalia pakankamumas ir efektyvumas Lietuvoje“³⁵ ir paskelbė išvadą: „įvertinus Lietuvos teisinę bazę, aplinką, atliktus tyrimus, šalyje eksploatuojamą viešąjį transportą, galima konstatuoti, kad transporto prieinamumo srityje žmonės su negalia Lietuvoje vis dar patiria tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją, kuri ne tik izoluoja žmones su negalia, bet ir didina jų socialinę atskirtį.“ Šiuo tyrimu išskirti svarbūs aspektai: „žmonių su negalia transporto prieinamumo problemoms spręsti šalyje nėra teisės akto, kuris apimtų visų galimų transportų prieinamumo didinimo sprendinius. Pavienių ministerijų formuojama politika skiriasi“; „Teisės aktų analizė parodė, jog miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų reglamentavimas šalyje yra itin menkas – didžioji dauguma savivaldybių nėra nustačiusios privalomų techninių reikalavimų transporto priemonių pritaikymui, taigi, transporto pritaikymas kiekvienoje savivaldybėje skiriasi, transportui skiriamos lėšos yra naudojamos neefektyviai“; „šalyje nėra mechanizmo, kuriuo būtų galima vertinti žmonių su negalia keliavimo ypatumus viešajame transporte. Viešojo transporto bilietų nuolaidos, taikomos žmonėms su negalia, taip pat taikomos ir senyvo amžiaus asmenims bei šeimoms, studentams ir kt., todėl neaišku, kokia žmonių su negalia dalis naudojasi viešuoju transportu“.

Atkreiptinas dėmesys, kad traukinių bei traukinių stočių pritaikymas žmonių su negalia poreikiams nėra užtikrinamas taip, kad būtų galima keliauti lygiai taip kaip ir visiems kitiems asmenims. AB Lietuvos geležinkelių duomenimis, 2020 m. iš 68 traukinių į 23 buvo galimybė patekti su neįgaliojo vežimėliu, vežimėliui skirtą vietą turėjo 62 traukiniai, Brailio raštu teikta informacija traukinio viduje 63 traukiniuose³⁶.

³⁴ Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymas, 2002 m. vasario 28 d., Nr. 29-1034 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2971/asr>

³⁵ VšĮ „Nacionalinio socialinės integracijos instituto“ tyrimo ataskaita „Transporto paslaugų asmenims su negalia pakankamumas ir efektyvumas Lietuvoje, 2020, Vilnius, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Transporto-paslaugu%CC%A8-pakankamumo-ir-efektyvumo-studija.pdf>

³⁶ <https://www.mobilitytech.lt/accessibility/lietuvos-gelezinkeliu-paslaugos-gereja-ir-ivairias-negalias-turintiems-zmonems/>.

Paminėtina, kad AB Lietuvos geležinkeliai, kaip ir Lietuvos oro uostai, yra prisijungę prie tarptautinės iniciatyvos „Nematomos negalios saulėgraža“, kurios tikslas – palengvinti keliones asmenims, turintiems individualių poreikių.³⁷

2019 m. Lietuvos geležinkelių grupė, bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija ir Lietuvos negalios organizacijų forumu pasirašė ketinimų protokolą, kurio pagrindinis tikslas – įgyvendinti ES reglamentų nuostatas, įpareigojančias pritaikyti keliones geležinkelių transportu visiems keleiviams, be kitų, žmonėms su individualiaisiais poreikiais, senjorams, šeimoms su mažamečiais vaikais ir pan. AB Lietuvos geležinkelių grupė inicijavo projektą „Geležinkelių paslaugų pritaikymas pagal universalus dizaino principus“, kurio tikslas – iki 2024 m. įgyvendinti 2007 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 „Dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų“ reikalavimus ir suformuoti ilgalaikius tikslus ir kryptį dėl geležinkelių paslaugų universalus pritaikymo keleiviams³⁸.

Paminėtinas 2021 m. birželio 1 d. Susisiekimo ministerijos ir kitų šalių pasirašytas memorandumas *Dėl transporto priemonių ir transporto fizinės ir informacinės infrastruktūros pritaikymo individualių poreikių turintiems žmonėms*, kurio tikslas – užtikrinti individualių poreikių turinčių žmonių visavertį judumą ir galimybę naudotis pritaikyta transporto infrastruktūra, transporto priemonėmis ir paslaugomis³⁹.

Dėl informacijos prieinamumo

Kiekvienas žmogus turi teisę dalyvauti visuomenės gyvenime, o tam reikia įvairios informacijos.

Informacijos prieinamumo svarba yra neabejotina. Asmenys būna su įvairiomis negaliomis, dėl to būtina užtikrinti kuo visapusiškesnę informacijos prieinamumą, kad ji būtų pasiekama ir suprantama klausos negalia, regos negalia, intelekto bei psichosocialinę negalias turintiems žmonėms.

Vienokio ar kitokio informacijos prieinamumo pritaikymo reikia beveik kas dešimtam Lietuvos gyventojui. Vienas iš būdų pateikti ir gauti būtinąją informaciją – lengvai suprantama kalba (toliau vadinama ir – *Easy-to-Read; izitoryd*). Skaičiuojama, kad Lietuvoje *Easy-to-Read* pagerintų informacijos prieinamumą net 15 proc. šalies gyventojų. Tai – 420 tūkstančių asmenų. Vis dėlto pagrindinė tikslinė grupė – žmonės su intelekto negalia. Jų Lietuvoje yra 35 tūkstančiai. 2019 m. informacinės infrastruktūros ir informacijos pritaikymas buvo įvertintas tik 5 procentais. Šį rodiklį iki 2030 m. siekiama padidinti dešimt kartų – iki 50 procentų⁴⁰.

Šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose lengvai suprantamos kalbos sąvoka nėra įteisinta. Tačiau ji įtvirtinta Lietuvos Respublikos žmonių su negalia apsaugos pagrindų įstatyme, įsigaliosiančiame 2024 m. sausio 1 d.⁴¹, kur numatyta, kad „lengvai suprantama kalba – paprasta ir aiškiai

³⁷ <https://ltglink.lt/prisijungeme-prie-nematomos-negalios-saulegrazos-iniciatyvos>.

³⁸ <https://www.mobilitytech.lt/accessibility/>.

³⁹ https://sumin.lrv.lt/uploads/sumin/documents/files/Veikla/Memorandumas_pasira%C5%A1ytas_2021-06-01.pdf.

⁴⁰ Lengvai suprantama kalba – asmenims su individualiais poreikiais prieinama informacija. Esamos situacijos Lietuvoje apžvalga ir gerųjų užsienio praktikų analizė. G. M. Baltrušytė, A. Župerkaitė, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2022 m. balandis, <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2022/03/Easy-to-read-esamos-situacijos-analize.pdf>.

⁴¹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/uDMPFYUZdA?jfwid=-z8nkf04hn>.

struktūrizuota kalba, įskaitant simbolius ir ženklus, kuria pateikiama informacija visuomenės atstovams, tarp jų, skaitymo, suvokimo problemų, intelekto negalią turintiems asmenims, taip pat vaikams ir senyvo amžiaus asmenims“.

Minėtame Įstatyme, pakeisiančiame dabartinį Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą, taip pat numatoma įtvirtinti prieinamos aplinkos apibrėžimą, nurodant, kad tai yra „fizinė ir informacinė aplinka (viešoji erdvė, visuomeninės ir (ar) gyvenamosios paskirties pastatas, transporto objektas, kibernetinė erdvė), kurioje asmuo su negalia gali nevaržomas būti, laisvai judėti, gauti paslaugas ir (ar) prekes, gauti ir (ar) perduoti informaciją lygiai su kitais asmenimis“.

2016 m. spalio 26 d. buvo priimta Europos parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo⁴², kuri įpareigojo užtikrinti, kad visos valstybės institucijų interneto svetainės būtų prieinamos žmonėms su negalia. 2020 m. rugsėjo 7 d. atliktos valstybinio audito ataskaitos „Asmenų su negalia socialinė integracija“ Nr. VAE-9⁴³ duomenimis, 2020 m. buvo tik 3,4 proc. viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų interneto svetainių buvo prieinamos asmenims su negalia. Informacinės visuomenės plėtros komiteto 2021 metais atlikta analizė⁴⁴ parodė, kad iš atrinktos 131 viešojo sektoriaus svetainės, vertintos supaprastintu stebėsenos metodu (automatiniais įrankiais), trūkumų neturėjo tik 3⁴⁵.

Paminėtina, kad 2020 m. Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau vadinamas ir Neįgaliųjų reikalų departamentu) ministerijoms, savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų atstovams organizavo mokymus universalaus dizaino principų taikymo srityje. 2023 m. viešojo sektoriaus darbuotojams organizuojami mokymai, kaip teikti informaciją prieinamais būdais.

Apibendrinimas

Apibendrinant pažymėtina, kad Konvencijos 9 straipsnis nėra tinkamai įgyvendintas, nors pažanga daroma, tačiau ji lėta ir yra užtikrinama per maža apimtimi. Dėl netinkamo prieinamumo daug asmenų su negalia izoliuojami ir patiria socialinę atskirtį. Aplinkos ir infrastruktūros pritaikymas žmonėms su negalia vis dar didžiąja dalimi suprantamas kaip fizinių kliūčių ir apribojimų panaikinimas, užtikrinant galimybę laisvai judėti tik fizinę negalią turintiems asmenims, neužtikrinant prieinamumo asmenims su kitomis negaliomis. Vis dar didelė dalis svarbių viešųjų pastatų, kuriuose teikiamos viešojo administravimo, socialinės paskirties, kultūros srities paslaugos, nepritaikyti asmenims su negalia arba pritaikyti tik iš dalies, taip pat nepakankamas yra ir aplinkos, viešųjų vietų pritaikymas. Dėl transporto neprieinamumo žmonės su negalia vis dar patiria tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją, kas rodo ir tai, jog šios srities teisinis reglamentavimas nėra išsamus ir pakankamas. Informacijos prieinamumas yra menkai išvystytas, tik maža dalis valstybinių institucijų interneto svetainių yra puikiai pritaikytos žmonėms su negalia.

⁴² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L2102&from=IT>

⁴³ 2020 m. rugsėjo 7 d. Valstybinio audito ataskaita „Asmenų su negalia socialinė integracija“ Nr. VAE-9, asmenu-su-negalia-socialine-integracija.pdf.

⁴⁴ https://ivpk.lrv.lt/uploads/ivpk/documents/files/Veikla/Veiklos_sritys/Interneto%20svetaini%C5%B3%20prieinamumas/Ataskaitos%20dokumentas.pdf.

⁴⁵ <https://www.lygybe.lt/lt/internetas-ir-negalia-kaip-lietuvai-sekasi-uztikrinti-skaitmenini-prieinamuma-pranesimas>.

PAVOJINGOS SITUACIJOS IR HUMANITARINĖS KRIZĖS (11 straipsnis)

Įvairūs neramumai, vykstantys pasaulyje, neišvengiamai veikia ir mūsų šalies gyventojus. 2020 m. dėl pandemijos paskelbta ekstremalioji situacija, kuri truko beveik dvejus metus, neigiamai paveikė daugumos gyvenimus, tačiau asmenų su negalia patirtys buvo vienos iš skaudžiausių. Nespėjus prisitaikyti prie sąlygų, atsiradusių ekstremaliosios situacijos metu, žmonės pajuto kitas grėsmes, kas dar kartą patvirtina, kad pasirengimas įvairiems galimiems pavojams ir nelaimėms yra būtinas.

Konvencijos 11 str. numatyta: „Valstybės, šios Konvencijos Šalys, laikydamosi savo įsipareigojimų pagal tarptautinę teisę, įskaitant tarptautinę humanitarinę teisę ir tarptautinę žmogaus teisių teisę, imasi visų būtinų priemonių, kad užtikrintų neįgaliųjų apsaugą ir saugumą pavojingomis situacijomis, įskaitant ginkluotus konfliktus, humanitarines krizes ir stichines nelaimes.“

Komiteto 2016 m. Rekomendacijų⁴⁶ 23 punkte pažymėta: „Komitetas, reiškdamas susirūpinimą, pažymi, kad į neįgaliųjų, ypač kurčiųjų, kurčių aklųjų arba blogai girdinčių, poreikius nėra aiškiai atsižvelgta reagavimo į nelaimes priemonėse nacionaliniu ir vietos lygiu, įskaitant pagalbos telefono taikomąją programą GPIS112.“ Dėl to Komitetas pateikė rekomendaciją: „glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis, įgyvendinti iniciatyvas, kuriomis būtų užtikrinta, kad neįgalieji, kurti aklieji arba blogai girdintys asmenys būtų įtraukti į reagavimo į nelaimes ir jų mažinimo planus, ir rekomenduoja pritaikyti pagalbos telefono linijas pagal kurčiųjų, kurčių aklųjų arba blogai girdinčių asmenų poreikius įgyvendinant Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programą⁴⁷“ (2016 m. Rekomendacijų 24 punktas).

Vertinant Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 24 punkto įgyvendinimą reagavimo į nelaimes aspektu, pažymėtina, kad Lietuvoje nuo 2017 m. GPIS 112 programėlė nebeveikia, tačiau nuo 2020 m. liepos 1 d. veikia skubiosios pagalbos tarnybų ryšio numerio 112 mobilioji programėlė (toliau – 112 programėlė). 112 programėlė sukurta specialiai klausos negalią turintiems asmenims. Ji suteikia galimybę susisiekti su Bendroju pagalbos centru (BPC): vaizdo skambučiu, tekstiniu pokalbiu (susirašinėjimu); įprastu balso skambučiu⁴⁸. Šiais būdais galima pranešti apie planuojamą, daromą ar padarytą teisės pažeidimą, iškilusią grėsmę gyvybei, sveikatai, saugumui, aplinkai ar turtui ir išsikviesti skubiosios pagalbos tarnybas. Naudodamiesi 112 programėle asmenys su klausos negalia gali išsikviesti policijos, greitosios medicinos pagalbos, priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos, aplinkosaugos pagalbą gimtąja lietuvių gestų kalba ir tekstinėmis žinutėmis. Tam, kad būtų užtikrintas 112 programėlės funkcionavimas, BPC 2020 m. kovo 16 d. kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją (SADM), Neįgaliųjų reikalų departamentą ir Lietuvių gestų kalbos vertimo centrą dėl gestų kalbos vertėjų budėjimo BPC patalpose. BPC ir Lietuvių gestų kalbos vertimo centras (LGKVC) 2020 m. birželio 16 d. sudarė bendradarbiavimo sutartį Nr. F11-21

---

⁴⁶2016 m. JT Neįgaliųjų teisių komiteto pateiktomis rekomendacijomis

Lietuvai, https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/12084_neigaliuju-teisiu-komiteto-rekomendacijos-lietuvai-4.pdf.

⁴⁷ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas „Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programa 2015–2030 m. Informacija paremtas požiūris į nelaimių riziką visose ES politikos srityse“, SWD(2016) 205 final.

⁴⁸ Bendrasis pagalbos centras, mobilioji programėlė, <https://bpc.lrv.lt/lt/pagalbos-iskvietimas/mobilioji-programele>.

dėl gestų kalbos vertėjų budėjimo BPC patalpose. Nuo liepos 1 d. LGKVC užtikrina, kad BPC Vilniaus skyriaus patalpose 24/7 režimu budėtų 1 gestų kalbos vertėjas⁴⁹.

Darytina išvada, kad Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 24 punkto dalis dėl reagavimo į nelaimes ir pagalbos telefonų pritaikymo įgyvendinta tik iš dalies, nes nuo 2020 m. Lietuvoje veikianti 112 programėlė skirta asmenims su klausos negalia, tačiau klausos ir kartu regos negalią ar intelekto, psichosocialinę negalią turintiems asmenims ji nėra tinkamai pritaikyta.

Vertinant Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 24 punkto dalį asmenų su negalia įtraukimo į reagavimo į nelaimes ir jų mažinimo planus aspektu pažymėtina, kad Lietuvoje rengiami valstybiniai, savivaldybių bei ūkio subjektų (įstaigų) ekstremaliųjų situacijų valdymo planai. Nepaprastosios padėties metu civilinė sauga užtikrinama taip pat kaip ir ekstremaliosios situacijos atveju.

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme numatyta, kad „gyventojai, ūkio subjektai ir kitos įstaigos turi teisę būti perspėti apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, gauti informaciją apie įvykius įvykius, ekstremaliuosius įvykius, susidariusią ekstremaliąją situaciją ir kaip elgtis susidarius ekstremaliajai situacijai“ (15 str. 1 d. 1 p.), „įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų metu gauti pagalbą pagal civilinės saugos sistemos subjektų galimybes“ (15 str. 1 d. 2 p.).

Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo planas⁵⁰ (toliau – VESV Planas) nustato materialinių ir žmogiškųjų išteklių sutelkimą ir valdymą gresiant ar susidarius valstybės lygio ekstremaliajai situacijai. VESV Plano 6 punkte numatyta: „Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas) teisės aktų nustatyta tvarka perspėja gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitas įstaigas ir ūkio subjektus apie gresiančią ar susidariusią valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, galimus ekstremaliosios situacijos padarinius ir jų šalinimo priemones ir apsisaugojimo nuo ekstremaliosios situacijos būdus.“ Gyventojams, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms ir ūkio subjektams perspėti apie gresiančią ar susidariusią valstybės lygio ekstremaliąją situaciją naudojama perspėjimo sistema, kuria perduodamas garsinis perspėjamas civilinės saugos signalas, o informacija apie gresiančią ar susidariusią valstybės lygio ekstremaliąją situaciją perduodama per Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos programas, kitų nacionalinių, regioninių ir vietinių transliuotojų programas, taip pat per visas kitas visuomenės informavimo ar visuomenės naudojamas ryšių priemones (VESV Plano 8 punktas). Gyvenamųjų vietovių, kuriose nėra sirenų arba galimybių panaudoti perspėjimo sistemą, gyventojai perspėjami ir informuojami apie gresiančią ar susidariusią valstybės lygio ekstremaliąją situaciją turimomis ryšių ar kitomis priemonėmis, numatytomis savivaldybių ekstremaliųjų situacijų valdymo planuose (VESV Plano 9 punktas).

---

⁴⁹ Bendrojo pagalbos centro 2020-ųjų metų veiklos plano ataskaita, [https://bpc.lrv.lt/uploads/bpc/documents/files/Dokumentai/Planavimo%20dokumentai/Ataskaita%20BPC%20planas%202020\(1\).pdf](https://bpc.lrv.lt/uploads/bpc/documents/files/Dokumentai/Planavimo%20dokumentai/Ataskaita%20BPC%20planas%202020(1).pdf).

⁵⁰ 2010 m. spalio 20 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1503 „Dėl valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano patvirtinimo“ patvirtintas Valstybinis ekstremaliųjų situacijų valdymo planas. [1503 Dėl Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano patvirtinimo \(e-tar.lt\)](https://www.e-tar.lt/portal/lt/document/1503_Del_Valstybinio_ekstremaliuju_situaciju_valdymo_plano_patvirtinimo_e-tar.lt).

Valstybinio gyventojų apsaugos plano branduolinės ar radiologinės avarijos atveju⁵¹ 131 punkte numatyta: „Savivaldybės administracijos direktorius, kuriam valstybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centras nurodo evakuoti gyventojus, vadovaudamasis Civilinės saugos įstatymu, priima sprendimą (įsakymą) dėl gyventojų evakavimo, apie šį sprendimą ir reikiamą transporto priemonių kiekį informuoja evakuojamus gyventojus priimančių savivaldybių administracijų direktorius. Evakuojamus gyventojus priimančios savivaldybės administracija nedelsdama išsiunčia gyventojams evakuoti numatytas transporto priemones į nurodytus tarpinius gyventojų surinkimo punktus ir (ar) vietas. Savivaldybės gyventojų evakavimo ir priėmimo komisija organizuoja gyventojų informavimą apie evakavimą. Gyventojai evakuojami vadovaujantis Valstybinio plano, savivaldybių, esančių BEO išplėstinio planavimo atstume, ekstremaliųjų situacijų valdymo planų; Vilniaus, Švenčionių, Ignalinos ir Zarasų rajonų, Visagino savivaldybės – ir detaliųjų gyventojų evakavimo planų nuostatomis, Gyventojų evakavimo organizavimo tvarkos aprašu ir HN 99:2019 reikalavimais. Savivaldybės gyventojų evakavimo ir priėmimo komisija taip pat rūpinasi, kad būtų evakuoti senyvo amžiaus, neįgalūs ir slaugomi gyventojai.“

Komisijai peržvelgus dalį Lietuvos miestų savivaldybių ekstremaliųjų situacijų valdymo planų, pastebima, kad dažniausiai nėra numatyta nuostatų, susijusių su saugumo užtikrinimu ir pagalbų teikimu asmenims su negalia. Savivaldybių ekstremaliųjų situacijų valdymo planuose, kuriuose yra minimi asmenys su negalia, pateikiamos gana abstrakčios, nedetalizuotos normos. Pavyzdžiui, kaip numatyta Kauno miesto savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plano⁵²

52.1 papunktyje: „Pirmumo tvarka iš GSP transporto priemonėmis evakuojami: asmenys, kuriems nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis, asmenys, kurių judėjimo funkcija sutrikusi, asmenys, kuriems nustatytas specialiosios nuolatinės slaugos ar specialiosios nuolatinės priežiūros poreikis, ir juos prižiūrintys ir slaugantys asmenys, nėščios moterys, pateikusios medicinos pažymą apie nėštumą, arba kai akivaizdu, kad jos nėščios.“

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir įvairių asmenis su negalia vienijančių nevyriausybinių organizacijų iniciatyva, bendradarbiaujant su Lietuvos aklųjų biblioteka ir Lietuvių gestų kalbos centru, parengtas leidinys „Ką turime žinoti apie pasirengimą ekstremaliosioms situacijoms ir karo metui: rimti patarimai linksmai“, kuris pasiekiamas ne tik Brailio raštu, bet ir lietuvių gestų kalba klausos negalią turintiems asmenims⁵³.

Atkreiptinas dėmesys, kad, Komisijai patvirtinus stebėsenos ataskaitos projektą, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Neįgaliųjų reikalų departamentas, bendradarbiaudami su nevyriausybiniomis organizacijomis, atstovaujančiomis žmonėms su negalia, 2023 m. kovo 22 d. pristatė sociologinį tyrimą, kaip žmonės su negalia yra pasirengę ekstremaliosioms situacijoms, ir pristatė priemones dėl geresnio žmonių su negalia informuotumo ir pasirengimo ekstremaliosioms

---

⁵¹ 2012 m. sausio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Nr. 99 „Dėl valstybinio gyventojų apsaugos plano branduolinės ar radiologinės avarijos atveju patvirtinimo“ [99 Dėl Valstybinio gyventojų apsaugos plano branduolinės avarijos atveju patvirtinimo \(e-tar.lt\)](#).

⁵² Kauno miesto savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planas patvirtintas Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriaus 2012 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. A-828 <http://www.kaunas.lt/wp-content/uploads/sites/13/2015/07/Kauno-miesto-savivaldybes-ESVP-2017-03-01-redakcija.pdf>.

⁵³ <https://kam.lt/krasto-apsaugos-ministerijos-leidiny-pritaikytas-ir-zmonems-su-individualiais-poreikiais/>.

situacijoms ir interneto svetainės LT72.lt pritaikymo⁵⁴. Šioje stebėsenos ataskaitoje nėra vertinami naujai atlikti pakeitimai.

Pažymėtina, kad Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 24 punkto dalis, kuri nurodo, jog reikia užtikrinti, kad asmenys su negalia būtų įtraukti į reagavimo į nelaimės ir jų mažinimo planus, nėra tinkamai įvykdyta: pagrindiniuose civilinę saugą užtikrinančiuose planuose nėra specialių, detalių nuostatų dėl žmonių su negalia saugumo užtikrinimo ekstremaliųjų situacijų ar nelaimių metu.

Tai, kad nėra tinkamai laikomasi Konvencijos 11 str. reglamentuotų normų, patvirtina 2021 m. atliktas Komisijos užsakytas tyrimas „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“⁵⁵ (toliau vadinamas ir Tyrimu).

Tyrimas atskleidė, kad, dėl pandemijos paskelbus karantiną, nebuvo tinkamai užtikrinta žmonių su negalia apsauga. Kaip rodo kiekybinio tyrimo rezultatai, 35 procentai apklaustųjų pažymėjo, kad jiems pablogėjo psichinė būklė, 27 proc. – fizinė sveikata, 22 proc. – gebėjimas mąstyti. Tyrimas parodė, kad karantinas labiausiai paveikė intelekto negalios ir autizmo spektro sutrikimų turinčius asmenis. Vertinant karantino poveikį asmens su negalia tėvų / globėjų / artimųjų / šeimos narių darbo santykiams ir pajamoms, nustatyta, kad net trečdalis (34 proc.) apklaustųjų finansinė padėtis karantino metu pablogėjo ir, jam pasibaigus, negrįžo į įprastą vėžes. Beveik trečdalis šeimų (30 proc.) nurodė karantino metu negavusios jokių paslaugų (iki karantino tokių buvo 9 proc.). Dažniausiu atveju buvo teikiamos konsultavimo ir informavimo paslaugos. Karantino metu užimtumo veiklos nutrūko visai (50 proc. apklaustųjų atveju) arba buvo sudarytos sąlygos jas perkelti į nuotolį (23 proc.). Tik penktadalis apklaustųjų (19 proc.) nurodė, kad turėjo pasirengę planą, kaip karantino metu elgtis (kur palikti artimąjį, kaip organizuoti maitinimą, kt.), jei susirgtų patys ar kartu gyvenantis asmuo su negalia. Jokių pagalbą siūlančių skambučių nesulaukė beveik trečdalis respondentų (30 proc.). Pažymėtina, kad nebuvo vykdoma žmonėms su negalia prieinama ir suprantama komunikacija apie virusą ir priemones, kurių buvo imamasi. Tai ypač paveikė kurčiuosius, neprigirdinčiuosius ir žmones, kurie yra su regos ir kartu su klausos negalia, neturinčius prieigos prie informacijos nacionaline arba tarptautine gestų kalba. Tai labiausiai paveikė žmones su intelekto negalia ir turinčius autizmo spektro sutrikimų, nes trūko informacijos paprasta kalba ir lengvai suprantamais formatais. Respondentai teigė pandemijos ir karantino metu labiausiai stokoję informacijos, kaip apsisaugoti nuo ligos ir nesusirgti, bendravimo su kitomis šeimomis, kurios prižiūri sunkią negalią turinčius asmenis, ir pagalbos iš išorės prižiūrint asmenį, turintį negalią.

Be kita ko, paminėtina, kad Komisija, 2021 m. susitikusi su 24-urių savivaldybių (iš visų dešimties Lietuvos apskričių) ir vietinių nevyriausybinų organizacijų atstovais, apibendrinusi gautus duomenis, savivaldybėms, Lietuvos savivaldybių asociacijai, susijusiems viešojo administravimo subjektams ir kitoms įstaigoms 2022 m. pateikė išvadą bei rekomendacijas⁵⁶ (toliau vadinama ir – 2022 m. Komisijos rekomendacijos). Išanalizavus susitikimų metu gautą informaciją dar kartą

---

⁵⁴ <https://www.ndt.lt/vidaus-reikalai-ministerijoje-ivyko-civilines-saugos-informacines-kampanijos-esame-komanda-turime-plana-spaudos-konferencija/>.

⁵⁵ <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/12/zmoniu-su-negalia-ir-ju-seimu-patirtys-pandemijos-metu-1.pdf>.

⁵⁶ Išvados ir rekomendacijos dėl jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo savivaldybėse, patvirtintos Komisijos 2022 m. rugpjūčio 3 d. posėdyje, [komisijos-rekomendacijos-.pdf \(lygybe.lt\)](#).

įsitikinta, kad savivaldybės nedisponuoja tiksliais duomenimis apie jų teritorijose gyvenančius asmenis su negalia pagal jų negalios pobūdį ir jų individualius poreikius, ką galutinai patvirtino gauti beveik visos Lietuvos savivaldybių atsakymai į pateiktas rekomendacijas. Didžioji dauguma savivaldybių pažymėjo, kad turi tik tuos duomenis apie asmenis su negalia, kuriems skirtos tikslinės kompensacijos ir kuriems nustatyti specialieji poreikiai. Apie asmenis su negalia, kuriems skirtos šalpos išmokos, kuriems nustatytas darbingumo lygis, duomenis turi Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SODRA). Savivaldybėse dirbantys socialiniai darbuotojai sužino apie asmenis su negalia ir jų poreikius tik kai jie kreipiasi patys į seniūniją ir pageidauja socialinių paslaugų. Taigi savivaldybių administracija nesurenka tikslių statistinių duomenų pagal negalios pobūdį, jei pats asmuo nesikreipia į savivaldybę dėl išmokų ar paslaugų. Dėl to neaišku: kiek tiksliai, su kokiomis negaliomis ir pagalbos poreikiais bei kurioje gyvenamojoje vietoje gyvena asmenų. Esant tokiai situacijai, nesant tikslių duomenų apie gyventojus su negalia ir jų šeimas, gali kilti reali grėsmė, įvykus ekstremaliajai situacijai ar kilus kitam pavojui, neužtikrinti šiems asmenims saugumo bei nesuteikti reikiamų pagalbų, paslaugų.

Apibendrinimas

Apibendrinant pažymėtina, kad Konvencijos 11 straipsnis vis dar nėra tinkamai įgyvendintas. Ne visi asmenys su negalia įvykus pavojingoms situacijoms ar humanitarinių krizių metu gali būti užtikrinti, kad jie galės išsikviesti pagalbą, kad jiems bus suteikta reikiama pagalba arba kad jie bus tinkamai evakuojami. Ne visiems asmenims su negalia sudarytos galimybės ir sąlygos reaguojant į nelaimės išsikviesti skubios pagalbos tarnybas. Nuo 2020 m. Lietuvoje veikianči 112 programėlė skirta asmenims su klausos negalia, tačiau klausos negalią kartu su regos negalia turintiems asmenims ar intelekto, psichosocialinę negalią turintiems asmenims ji nepritaikyta. Pagrindiniuose civilinę saugą užtikrinančiuose planuose nėra specialių, detalių nuostatų dėl žmonių su negalia saugumo užtikrinimo ekstremaliųjų situacijų ar nelaimių metu. Kaip nustatyta išanalizavus Komisijos tyrimo „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“ rezultatus, dėl pandemijos paskelbus karantiną, nebuvo tinkamai užtikrinta asmenų su negalia apsauga. Karantino metu socialinių paslaugų teikimas nutrūko arba buvo labai apribotas, beveik trečdalis Tyrimo dalyvavusių asmenų nesulaukė jokių pagalbų siūlančių skambučių, nebuvo vykdoma žmonėms su negalia prieinama ir suprantama komunikacija apie virusą ir priemones, kurių buvo imamasi. Didelė problema tai, kad savivaldybės nedisponuoja tiksliais duomenimis apie jų teritorijose gyvenančius asmenis su negalia pagal jų negalios pobūdį ir jų individualius poreikius, dėl ko pasunkėja galimybė, rengiant konkrečias strategijas ir planus, įtraukti tikslų pagalbos ar paslaugų poreikį. Nesant tikslių duomenų apie gyventojus su negalia ir jų šeimas, gali kilti reali grėsmė, įvykus ekstremaliajai situacijai, neužtikrinti šiems asmenims saugumo bei nesuteikti reikiamų pagalbų.

LYGYBĖ PRIEŠ ĮSTATYMĄ (12 straipsnis)

Konvencijos 12 straipsnyje numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, dar kartą patvirtina, kad asmenys su negalia visais atvejais turi teisę būti laikomi teisės subjektais. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, pripažįsta, kad asmenys su negalia turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais*

asmenimis visose gyvenimo srityse bei imasi atitinkamų priemonių, kad suteiktų jiems galimybę pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą.

Komitetas baigiamosiose pastabose dėl pirminės Lietuvos valstybės ataskaitos dėl Konvencijos nuostatų įgyvendinimo pareiškė didelį susirūpinimą dėl galiojančių teisinių nuostatų, kuriomis leidžiama nesuteikti galimybių asmenims su negalia naudotis teisiniu veiksnumu arba apriboti jį, priešingai nei nurodyta Konvencijos 12 straipsnyje, ir taip apribojamos asmenų su negalia teisės į informuoto asmens laisvą sutikimą gauti gydymą, naudotis teise sudaryti santuoką, sukurti šeimą, įsivaikinti ir auginti vaikus.

Komitetas rekomendavo Lietuvos valstybei panaikinti įstatymus, politiką ir praktiką, kuriais leidžiama suaugusių neįgaliųjų globa ir turto priežiūra, ir pakeisti sprendimo priėmimo už kitą asmenį tvarką pagalbos, teikiamos priimant sprendimą, tvarka.

Siekiant patobulinti iki 2016 m. sausio 1 d. galiojusius asmens neveiksnumo ir riboto veiksnumo institutus ir priartinti juos prie Konvencijos 12 nuostatų Seimas 2015 m. kovo 26 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymą Nr. XII-1566⁵⁷, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymą Nr. XII-1567⁵⁸, Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 12, 13 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XII-1568⁵⁹, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 8, 9, 11 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XII-1569 ir Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo Nr. I-533 7 straipsnio⁶⁰ pakeitimo įstatymą Nr. XII-1570. Šiais pakeitimais iš esmės buvo reformuotas asmens neveiksnumo ir riboto veiksnumo institutas ir nustatytas dabar galiojantis institutų teisinis reglamentavimas. Pakeitimai įsigaliojo nuo 2016 m. sausio 1 d. ir gali būti vadinami asmens neveiksnumo ir riboto veiksnumo institutų reforma.

Tik įvykus 2016 m. sausio 1 d. veiksnumo instituto reformai, pakito veiksnumo ribojimo priemonių taikymo apimtys. Galima išskirti svarbiausius aspektus, kurie žymi ryškius teisinio reglamentavimo pokyčius:

1) absoliutus neveiksnumas pakeistas absoliučiu veiksnumo ribojimu dėl psichikos sutrikimo⁶¹, tam tikrose srityse;

---

⁵⁷ 2015 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymas (dokumento Nr. XII-1566), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b75c13a1d84711e49a8e8a8aa8141086>.

⁵⁸ 2015 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas (dokumento Nr. XII-1567), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f418c862d84711e49a8e8a8aa8141086>.

⁵⁹ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas pakeistas, nurodant, kad nemokamą antrinę teisinę pagalbą turi teisę gauti asmenys, kuriuos prašoma pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, taip pat neveiksniais tam tikroje srityje pripažinti asmenys bylose dėl globos, bylose dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo ir neveiksniu tam tikroje srityje pripažinto asmens pripažinimo veiksniu ar ribotai veiksniu, taip pat neveiksniais tam tikroje srityje pripažintų asmenų globėjai bylose dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo ir neveiksniu tam tikroje srityje pripažinto asmens pripažinimo veiksniu ar ribotai veiksniu (12 straipsnio 13 punktas).

⁶⁰ Vietos savivaldos įstatymas buvo papildytas numatant papildomą funkciją vietos valdžios institucijoms – neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo užtikrinimą (7 straipsnio 37 punktas).

⁶¹ Terminas „psichikos sutrikimas“ apima visus psichikos ir elgesio sutrikimus, numatytus tarptautinėje statistinėje ligų ir sveikatos problemų klasifikacijoje.

2) riboto veiksnio samprata dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais ar toksinėmis medžiagomis pakeista į dalinį veiksnio ribojimą, dėl psichikos sutrikimo, tam tikrose srityse;

3) asmens neveiknumas ir ribotas veiksnio nebesiejamas vien tik su disponavimu savo turtu.

Naujai įsigaliojusių pakeitimų tikslas – sudaryti galimybę asmens riboto veiksnio institutą taikyti platesniam asmenų, turinčių psichikos sutrikimų, ratui ir taip sumažinti asmenų, kurie būtų pripažįstami neveiksniais, skaičių.

Vertinant po 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojusių asmens neveiksnio ir riboto veiksnio institutus reglamentuojančių teisės normų atitikį Konvencijos nuostatomis, būtina atsižvelgti į Komiteto bendrąją pastabą Nr. 1⁶². Bendrojoje pastaboje Komitetas teikia išaiškinimus, kaip turi būti suprantamas Konvencijos 12 straipsnis. Komitetas atkreipia dėmesį, kad „psichikos nesveikumas“ ir kitos diskriminacinio pobūdžio etiketės nėra teisėtos priešastys nepripažinti teisinio veiksnio (tiek teisinio statuso, tiek teisinio atstovavimo). Remiantis 12 Konvencijos straipsniu, numanomi arba faktiškai psichinės būklės trūkumai negali būti laikomi pagrindu nepripažinti teisinio veiksnio. Komitetas taip pat pažymi, kad labai dažnai valstybėse psichinės būklės ir teisinio veiksnio sąvokos yra sujungtos į vieną, tad, kai asmuo laikomas turintis menkesnius sprendimų priėmimo įgūdžius (dažnai – dėl kognityvinės ar psichosocialinės negalios), jo teisinis veiksnio priimti konkretų sprendimą yra apribojamas.

Apibendrinimas

Atsižvelgiant į Komiteto išaiškinimus galima konstatuoti, kad Lietuvos valstybė privalo visiškai atsisakyti neveiksnio ir riboto veiksnio institutų ir juos keisti į efektyviai veikiančius pagalbos priimančius sprendimus modelius. Dabartiniai pagalbos priimančius sprendimus ir išankstinio nurodymo institutai veikia neefektyviai ir neužtikrina Konvencijos 12 straipsnio nuostatų įgyvendinimo.

GYVENIMAS SAVARANKIŠKAI IR ĮTRAUKTIS Į BENDRUOMENĘ (19 straipsnis)

Savarankiškas gyvenimas asmenims su negalia reiškia galimybę būti tokiu pačiu asmeniu, kaip ir kiekvienas, jo neišskiriant ir neizoliuojant. Socialinė įtrauktis turi sukurti galimybes visiems žmonėms su negalia gyventi savarankiškai ir jaustis bendruomenės nariais, kad jie galėtų gyventi visapusį socialinį gyvenimą bei naudotis visomis visuomenei teikiamomis paslaugomis.

Tačiau Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) ekspertai konstatuoja, jog Lietuvoje asmenys su negalia vis dar patiria didesnę socialinės, ekonominės, skaitmeninės atskirties riziką⁶³.

Konvencijos 19 straipsnyje numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, pripažįsta visų asmenų su negalia lygias teises gyventi bendruomenėje, lygias galimybes su kitais rinktis ir imasi veiksmingų ir atitinkamų priemonių, kad sudarytų sąlygas asmenims su negalia visapusiškai įgyvendinti šią teisę ir būti visiškai įtrauktiems į bendruomenę bei dalyvauti joje, taip pat užtikrintų, kad: turėtų galimybę lygiai su kitais asmenimis pasirinkti savo gyvenamąją vietą ir tą vietą, kur jie nori gyventi ir su kuo, ir kad jie neprivalėtų gyventi konkrečioje gyvenamojoje aplinkoje; turėtų*

⁶² Neįgaliųjų teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 1 (2014 m.), <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/19V266-12-str.pdf>.

⁶³ <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=39540>.

galimybę pasinaudoti įvairiomis namuose, gyvenamojoje vietoje teikiamomis ir kitomis pagalbinėmis bendruomenėje teikiamomis paslaugomis, įskaitant asmeninę pagalbą, būtiną padėti gyventi ir įsitraukti į bendruomenę ir užkirsti kelią izoliavimui ar atskyrimui nuo bendruomenės; lygiai su kitais asmenimis būtų suteikta galimybė naudotis bendruomenei skirtomis bendro naudojimo paslaugomis ir patogumais, kurie turi atitikti jų poreikius.

Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 39 punkte⁶⁴ pažymėta, kad Komitetas reiškia didelį susirūpinimą dėl pakankamo pasirinkimo ir įvairių tinkamų pagalbos mechanizmų trūkumo, įskaitant nepriklausomo gyvenimo schemas, siekiant užtikrinti, kad asmenys su negalia, nepaisant lyties, amžiaus ar negalios, galėtų naudotis būstu savo vietos bendruomenėje. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis: taikyti tinkamai finansuojamą deinstitutionalizavimo strategiją, kuria būtų užtikrinamos įvairios su bendruomene susijusios paslaugos neįgaliųjų socialinei įtraukčiai vykdyti, įskaitant intelekto ir (arba) psichologinių sutrikimų turinčius vaikus, taip pat jų teisę nepriklausomai gyventi bendruomenėje, numatant galimybę teikti individualiai pritaikytas asmeninės pagalbos paslaugas jų namuose (Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 40 punktas). Komitetas reiškia susirūpinimą dėl vykdomų investicijų, finansuojamų nacionalinėmis ir Europos Sąjungos lėšomis, į esamų institucijų infrastruktūros renovavimą ir naujų institucijų įrenginių statybą (Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 41 punktas). Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, toliau teikti pirmenybę investicijoms į socialinių paslaugų sistemą, skirtą nepriklausomam gyvenimui bendruomenėje, ir nedelsiant sustabdyti nacionalinių ir Europos Sąjungos struktūrinių lėšų naudojimą neįgaliesiems skirtų gyvenamųjų institucijų renovacijai, priežiūrai arba statybai (Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 42 punktas).

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme⁶⁵ numatyta, kad socialinės paslaugos vaikui su negalia teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo šeimoje, augti sveikoje ir saugioje aplinkoje ir organizuojant pagalbą, suderintą su švietimu ir ugdymu, asmens sveikatos priežiūra ir specialiosios pagalbos priemonėmis. Tai turi padėti vaikui su negalia formuoti savarankiško gyvenimo įgūdžius, palaikyti ir stiprinti socialinius ryšius su šeima, artimaisiais ir visuomene (18 str. 3 dalis). Taip pat reglamentuota, kad socialinės paslaugos suaugusiam asmeniui su negalia teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo namuose, šeimoje ir organizuojant pagalbą, suderintą su švietimu ir ugdymu, užimtumu, asmens sveikatos priežiūra ir specialiosios pagalbos priemonėmis, padedančią ugdyti ar kompensuoti jo gebėjimus rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti darbo rinkoje (18 straipsnio 4 dalis). Socialinių paslaugų įstatymo principai užtikrina, kad šios paslaugos asmeniui su negalia turi būti teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo namuose, šeimoje, bendruomenėje ir organizuojant pagalbą, padedančią ugdyti ar kompensuoti jo gebėjimus rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti darbo rinkoje.

---

⁶⁴ Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/12084_neigaliuju-teisiu-komiteto-rekomendacijos-lietuvai-4.pdf.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr>.

2014 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymu Nr. A1-83 patvirtino Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2023 metų veiksmų planą⁶⁶.

XVIII Vyriausybės vienas iš strateginių uždavinių – paslaugų prieinamumo pagal individualius poreikius užtikrinimas⁶⁷. Numatytas tikslas – pereiti nuo visiems vienodų socialinių paslaugų teikimo prie individualizuotos pagalbos.

Vertinant Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 40 punktą paminėti 2021 m. atlikto Komisijos užsakyto tyrimo „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“ rezultatai, kurie patvirtino, kad trūksta kompleksinės pagalbos paslaugų, taip pat jų trūko ir iki pandemijos, ypač asmenims su intelekto ir / ar psychosocialine negalia bei emociniais sunkumais, gyvenantiems atviroje bendruomenėje kartu su šeimos nariais. Pagal tyrimo duomenis, savivaldybės dėl kompleksinės pagalbos stokos dažnai siūlo šeimoms alternatyvą: šeimos narį (-ę) su negalia bent trim mėnesiams „atiduoti“ globos namams. Minėti atvejai neskatina asmenų su negalia įtraukties į visuomenę bei riboja jų teises.

2022 m. Komisijos rekomendacijose⁶⁸ (parengtose po susitikimo su savivaldybių atstovais) pažymėta, kad beveik visose savivaldybėse individualizuota pagalba žmonėms su negalia nėra užtikrinama. Asmenys su negalia neturi galimybės visos paros metu gauti pagalbą visose gyvenimo srityse. Žmonės su sunkiomis / kompleksinėmis negaliomis (ypač dėl intelektinių sunkumų) turi tik vieną galimybę – dalyvauti segreguotų įstaigų veiklose, už kurias turi prisimokėti iš negalios poreikiams skiriamų piniginių išteklių, dėl ko jie patiria savo teisių ribojimą, t. y. diskriminaciją ir socialinę atskirtį. Savivaldybėse vyrauja nuostata, kad pats asmuo su negalia turi ieškoti pagalbos ir dėl jos kreiptis, nors informacija apie savivaldybės teikiamas paslaugas dažniausiai nėra pateikiama jam pritaikyta forma (simbolių reikšmėmis ir kt.).

Susitikimų su savivaldybėmis metu Komisija taip pat domėjosi, kokių veiksmų būtų imamasi savivaldybėse, jeigu pilnametis asmuo su negalia, kuriam reikia daug pagalbų ir kuris gyvena savo namuose, netektų artimųjų. Savivaldybių atstovai informavo, kad, esant tokiai situacijai, jei nepavyktų tokiam asmeniui rasti globėjo (-os), asmuo būtų apgyvendintas globos įstaigoje, nes jis negalėtų gyventi savarankiškai. Pažymėtina, kad valstybėje nėra strategijos, kuri užtikrintų, kad pilnamečiai asmenys su sunkiomis negaliomis, kuriems reikia daug pagalbų, liktų gyventi savo bendruomenėje jiems netekus artimųjų, kurie jais rūpinosi.

2020 m. rugsėjo 7 d. valstybinio audito ataskaitoje „Asmenų su negalia socialinė integracija“ Nr. VAE-9⁶⁹ pažymėta, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija negali įvertinti, ar savivaldybės užtikrina minimalų paslaugų prieinamumo lygį, nes neturi tikslios informacijos apie šių paslaugų gavėjų skaičių ir paslaugų poreikį, socialinių paslaugų išvystymo lygiui nustatyti naudoja savivaldybių pateiktus duomenis, kurie nėra tikslūs, ir nurodo tik savivaldybės finansuojamus paslaugų gavėjus (nėra pagal projektus ir privačiai teikiamų paslaugų). Ministerija nerenka

⁶⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db/asr>.

⁶⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>.

⁶⁸ <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/10/komisijos-rekomendacijos-.pdf>.

⁶⁹ 2020 m. rugsėjo 7 d. Valstybinio audito ataskaita „Asmenų su negalia socialinė integracija“ Nr. VAE-9, asmenu-su-negalia-socialine-integracija.pdf.

ir neanalizuoja duomenų apie savivaldybių biudžetų skirtas lėšas asmenų su negalia paslaugoms teikti.

Vertinant Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 42 punktą pabrėžtina, kad nėra sukurtos paslaugų sistemos ir duomenų apie finansinių išteklių nukreipimą žmonių su negalia savarankiškam (nepriklausomam) gyvenimui užtikrinti. ES lėšos ir toliau naudojamos globos įstaigų sistemos stiprinimui (mažų įstaigų steigimui). Kuriami grupinio gyvenimo namai, didesnės institucijos keičiamos mažesnėmis, kas neužtikrina žmonių su negalia visiško savarankiškumo, gyvenant jiems bendruomenėje, gaunant tinkamas efektyvios pagalbos paslaugas. Grupinio gyvenimo namai, kaip viena pagrindinių pertvarkos priemonių, nesudaro sąlygų žmogui pačiam pasirinkti, kur ir su kuo gyventi, taigi, tai neužtikrina Konvencijos nuostatų įgyvendinimo. Komisija savo veikloje ne kartą atsakingoms institucijoms rekomendavo keisti ydingą sistemą ir teikti prioritetą savarankiškam gyvenimui pritaikytame būste su teikiamomis asmeninėmis pagalbomis, išskyrus atvejus, kai asmuo informuotu sprendimu pasirenka gyventi grupinio gyvenimo namuose.

Paminėtina, kad, Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2021 m. (metų pabaigoje) globos įstaigose gyveno 5 567 suaugę asmenys su negalia⁷⁰.

Remiantis Neįgaliųjų reikalų departamento 2021 m. duomenimis: 2020 m. iš socialinės globos namų išėjusių į bendruomenę (savo namus, pas gimines ar globėjus) asmenų su negalia skaičius – 41; pritaikytų gyvenamųjų būstų skaičius – 491.

Nuo 2020 m. balandžio 30 d. įgyvendinamas projektas „Nuo globos link galimybių: bendruomeninių paslaugų plėtra“ (toliau – Projektas). Projekto metu užtikrinamas keturių naujų, institucinei globai alternatyvių, paslaugų suaugusiems (darbingo amžiaus) asmenims, turintiems intelekto arba / ir psichosocialinę negalią, teikimas. Projekto partnerio (neįgaliųjų nevyriausybinų organizacijų, socialinių paslaugų įstaigų) teikiamas apsaugoto būsto, įdarbinimo su pagalba, socialinių dirbtuvių ir pagalbos priimant sprendimus paslaugas nuo projekto pradžios iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos gavo 1,295 asmenys, o kvalifikacijos kėlimo mokymuose dalyvavo ir kvalifikaciją įgijo 275 specialistai. Vienas iš Projekto tikslų – užtikrinti, kad, įgyvendinus Projektą, šios paslaugos būtų teikiamos visose Lietuvos savivaldybėse. Taip pat 2015–2020 metais buvo įgyvendinamas pavadinimas (ESF) remiamas projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“, kurio metu žmonėms su negalia ir jų artimiesiems buvo teikiamos laikino atokvėpio, įdarbinimo su pagalba, apsaugoto būsto, atvejo vadybos ir asmeninio asistento paslaugos. Siekiant paslaugų užtikrinimo tęstinumo pasibaigus projektui, paslaugos reglamentuotos įstatymuose ar įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose. Nuo 2017 m. SADM pavaldžios įstaigos įsteigė 35 grupinio gyvenimo namus, kuriuose apsigyveno 295 asmenys. 2021 m. pabaigoje įgyvendinta socialinės priežiūros paslaugos *Apygyvendinimo apsaugotame būste akreditacija*. Teisė teikti akredituoto būsto paslaugą suteikta 36 įstaigoms⁷¹.

---

⁷⁰ Oficialiosios statistikos portalas: <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=93742675-7adf-4df3-93d2-35cc262aa2da#/>.

⁷¹ <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Jungtiniu-Tautu-Neigaliuju-teisiu-konvencijos-stebesenos-rodikliai-uz%CC%8C-2021-m.-2.pdf>.

Apibendrinimas

Apibendrinant pažymėtina, kad Konvencijos 19 straipsnis nėra galutinai įgyvendintas. Perėjimas nuo visiems vienodų socialinių paslaugų teikimo prie individualizuotos pagalbos tobulintinas: neužtikrinamas pakankamas individualios pagalbos paslaugų prieinamumas, juntamas didelis jų trūkumas. Vykstanti deinstitucionalizacija ne visada yra tokia, kokia turėtų būti pagal Konvencijos nuostatas. Nėra sistemos, padėsiančios įvertinti, ar savivaldybės užtikrina reikiamą pagalbos / paslaugų prieinamumo lygį, nėra tikslios informacijos apie šių paslaugų gavėjų skaičių ir pagalbos / paslaugų poreikį.

ŠVIETIMAS (24 straipsnis)

Kaita šiuolaikinėje visuomenėje yra visaapimanti. Ji pasireiškia mokslinių ir technologinių pokyčių skatinamais didėjančiais reikalavimais kompetencijoms, taip pat gausėjančių mokymosi galimybių pasiūla. Taip kuriama besimokinanti visuomenė. Visuomenė, kuri pripažįsta, kad sėkmingo jos egzistavimo garantas yra visų piliečių indėlis į jos pažangą, stengiasi sudaryti lygias galimybes, pašalinti visas kliūtis, kurios trukdo jos nariams sėkmingai mokytis, dirbti ir siekti karjeros, kad galėtų save sėkmingai realizuoti⁷².

Švietimo įtrauktis ir prieinamumo didinimo, užtikrinant saugią aplinką kiekvienam asmeniui, klausimas įgauna vis didesnę svarbą. Abejotina, ar specialiojo ugdymo mokyklos geba tinkamai parengti ugdytinius savarankiškam gyvenimui. Juolab kad, baigus specialiojo ugdymo mokyklą, asmenims su negalia tenka grįžti į aplinką, kuri nėra taip gerai pritaikyta jų reikmėms. Galima teigti, kad „dezintegruota aplinka skatina baimę bei nerimą dėl savo ateities perspektyvų, – ateityje tai gali tapti trukdžiu integruotis į visuomenę. Specialiojoje mokykloje vaikai susidaro iškreiptą pasaulio vaizdą, todėl nutolsta nuo gyvenimo realijų“⁷³.

Lietuvoje, remiantis Švietimo valdymo informacinės sistemos 2021 m. duomenimis, veikia 43 specialiosios mokyklos, kuriose ugdoma 4,4 tūkst. mokinių, tai sudaro apie 6 proc. visų mokinių, kuriems nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai bendrajame ugdyme. Specialiosiose klasėse ugdoma daugiau nei 2,8 tūkst. mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių. Tai sudaro apie 4 proc. visų mokinių, dalyvaujančių bendrajame ugdyme. Namuose, gydytojų sprendimu, ugdomi 492 mokiniai. Specialiosiose mokyklose ir specialiosiose klasėse ugdomi mokiniai, kuriems nustatyti dideli ir labai dideli specialieji ugdymosi poreikiai (toliau ir – SUP) dėl intelekto, įvairiapusių raidos sutrikimų, kompleksinių negalių ar judesio ir padėties sutrikimų⁷⁴.

2021 m. specialiuosius ugdymo poreikius turinčių mokinių padaugėjo iki 71,4 tūkst., jie sudarė 15,4 proc. visų mokinių, t. y. kas šeštas mokinytis turėjo specialiųjų ugdymo poreikių. Pagal ugdymo programas specialiuosius ugdymo poreikius turintys mokiniai pasiskirsto taip: 37 proc. – priešmokyklinio, 20,6 proc. – pradinio, 16 proc. – ikimokyklinio, 11 proc. – pagrindinio, 3,7 proc. – vidurinio ugdymo programų mokiniai. Kuo daugiau mokinių turi didelius specialiuosius ugdymo

⁷² L. Samsonienė, Vilniaus universitetas, 2011, Vilnius, „Negalios fenomenas integraciniame ugdymo ir sporto procese“, 16 p.

⁷³ L. Samsonienė, Vilniaus universitetas, 2011, Vilnius, „Negalios fenomenas integraciniame ugdymo ir sporto procese“.

⁷⁴ Mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų praktinių patirčių taikant universalus dizaino priemones ugdymui(si) analizė, Nacionalinė švietimo agentūra, 2022, https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/05/buf_Universalus-dizaino-priemonės-ugdymuisi-1.pdf.

poreikius, tuo daugiau pastangų mokykla turi skirti švietimo pagalbai organizuoti, siekdama užtikrinti kokybišką mokinių ugdymą⁷⁵.

Įtraukusis ugdymas – procesas, kuris skatina pagarbą mokinių įvairovei ir šalina kliūtis mokymuisi bei dalyvavimui švietime, užtikrinant visų vaikų teisę nebūti diskriminuojamiems dėl savo poreikių. Šis procesas reikalauja lanksčios švietimo sistemos.

Konvencijos 24 str. numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, pripažįsta asmenų su negalia teisę į mokslą.*

2016 m. Rekomendacijose Komitetas pareiškė susirūpinimą dėl to, kad: parengiamojo, pradinio ir vidurinio lavinimo įstaigų mokiniai su negalia, ypač turintys regėjimo, klausos, psichosocialinę ir (arba) intelektualinę negalią, yra priversti lankyti specialiąsias mokyklas ir dėl tinkamai pritaiktų patalpų ir prieinamumo trūkumo bendrojoje švietimo sistemoje; specialiojo švietimo sistema arba mokymas namuose tebėra pernelyg dažnai taikomas pasirinkimas vaikams su negalia; dėl to, kad vaikai su negalia, kildami į aukštesnį švietimo lygmenį, yra priversti pereiti į specialiąsias mokyklas, o į trečiojo lygmens švietimo institucijas įstousių asmenų su negalia skaičius mažas; nepakanka prieinamų transporto priemonių, norint patenkinti mokinių su negalia poreikius ir sudaryti jiems galimybę tinkamai dalyvauti įtraukiojo švietimo sistemoje.

Komitetas pateikė rekomendaciją priimti ir įgyvendinti vientisą įtraukiojo švietimo bendrojoje švietimo sistemoje strategiją pagal Konvencijos 24 straipsnį ir atsižvelgiant į Darnaus vystymosi tikslą Nr. 4, ypač į 4.5 ir 4.8 uždavinius. Tokia strategija reiškia:

a) užtikrinti mokyklų aplinkos prieinamumą, tinkamai pritaikytas patalpas, prieinamas ir pritaikomas medžiagas bei mokymo programas ir privalomus visų mokytojų mokymus apie įtraukųjį švietimą prieš teikiant paslaugą ir ją teikiant; b) užtikrinti pakankamas, būtinas ir prieinamas transporto priemones moksleivių su negalia poreikiams patenkinti; c) nustatyti aiškius terminus, uždavinius, išėities taškus ir rodiklius laiku padarytai ir išmatuojamai pažangai užtikrinti; d) paskirti veiksmingus ir tinkamus finansinius, materialiuosius ir tinkamai parengtus žmogiškuosius išteklius (2016 m. Rekomendacijų 46 punktas).

Komitetas rekomendavo „užtikrinti pagal įstatymą įgyvendinamą teisę į įtraukų, kokybišką ir nemokamą pradinį ir už prieinamą kainą gaunamą vidurinį išsilavinimą lygiai su kitais“ (2016 m. Rekomendacijų 47 punktas).

Taip pat Komitetas rekomendavo „valstybei, Konvencijos šaliai, padaryti trečiojo lygmens švietimą ir profesinį rengimą iš dalies lengviau prieinamą neįgaliesiems, taip pat suteikti tinkamai pritaikytas patalpas aukštojo mokslo įstaigose“ (2016 m. Rekomendacijų 48 punktas).

Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinta, kad „asmenims iki 16 metų mokslas privalomas. Mokymas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas. Aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus. Gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas“.

Lygių galimybių įstatymo 6 str. 1 dalyje reglamentuota, kad švietimo įstaigos, kiti švietimo teikėjai bei mokslo ir studijų institucijos privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims nepaisant lyties,

---

⁷⁵ Lietuvos švietimo būklės apžvalga „Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas [Švietimas-Lietuvoje-web.pdf \(smm.lt\)](#).

rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos, kai priimama į švietimo įstaigas, kitus švietimo teikėjus bei mokslo ir studijų institucijas, mokoma ir ugdoma pagal formaliojo ir neformaliojo švietimo programas, kurias jie vykdo; skiriamos stipendijos ar teikiamos paskolos; sudaromos, tvirtinamos švietimo programos; vertinami mokymosi pasiekimai.

Lietuvos Respublikos švietimo sistemos įstatymo 5 straipsnio 5 punkte numatyta, kad vienas iš švietimo sistemos principų yra „įtrauktis – švietimo sistema sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės“.

Svarbūs pokyčiai švietimo srityje

2021 metais Seimas priėmė Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pataisas, pagal kurias mokiniai, turintys labai didelių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo mokyklose (klasėse), skirtose mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, gali mokytis iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 21 metai, pabaigos. Švietimo įstatymo 14 str. 8 dalyje numatyta, kad „vaikams nuo gimimo iki 18 metų (turintiems didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių – iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 21 metai, pabaigos, o tiems, kurie dėl ligos mokėsi su pertraukomis ir pateikė tokių pertraukų priežastį pagrindžiančius dokumentus, – iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 23 metai, pabaigos), ugdomiems (mokomiems) pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, pirminio profesinio mokymo programas, ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams) koordinuotai teikiamos švietimo pagalba, socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugos švietimo, mokslo ir sporto ministro, socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka“.

Švietimo sistemos įstatymo 14 str. 7 dalyje numatyta, kad „mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti“.

Nuo 2024 m. mokyklos nebegalės atsisakyti priimti vaikų su negalia. 2024 m. rugsėjį įsigalios Švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimas ir įstatymo papildymas 45 straipsniu, kurie numato, kad kiekvienam vaikui turi būti sudarytos sąlygos ugdytis artimiausioje ugdymo įstaigoje (darželyje, mokykloje) kartu su savo bendraamžiais⁷⁶.

Šie įstatymo pakeitimai reiškia, kad kiekviena Lietuvos mokykla bus įpareigota priimti vaikus su negalia ir specialiaisiais ugdymosi poreikiais. Iki šiol galiojusios įstatymo išimties, leidusios atsisakyti šiuos vaikus priimti, – neliks⁷⁷.

---

⁷⁶Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimas bendrojo ugdymo mokyklose, Rekomendacijos [REKOMENDACIJOS-galutinis.pdf \(vilniausppt.lt\)](#).

⁷⁷ <https://www.lygybe.lt/lt/itraukusis-ugdymas-ar-nuo-2024-uju-tikrai-bus-uzkirstas-kelias-diskriminacijai-pranesimas>.

Pažymėtina, kad iki šiol turėjome diskriminacinę praktiką, Švietimo įstatymu buvo pabrėžtos ne vaikų su negalia teisės mokytis drauge su visais, o mokyklų teisės pasirinkti vaikus, atsisakyti priimti vaikus su negalia⁷⁸.

2021 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos švietimo mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-1879 patvirtintas Pasirengimo įgyvendinti Švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45¹ straipsniu nuostatas 2021–2024 metų veiksmų planas⁷⁹ (toliau – Veiksmų planas), kurio tikslas – pašalinti fizines, emocines, informacines, socialines kliūtis ir užtikrinti kokybišką švietimą kiekvienam vaikui mokantis drauge su savo bendraamžiais jam artimiausioje švietimo įstaigoje, suteikiant reikalingą, jo ugdymosi poreikius atliepančią pagalbą. Veiksmų plane numatyta: švietimo pagalbą gaunančių mokinių dalis nuo visų mokinių, kuriems nustatytas pagalbos poreikis, 2024 m. bus 80 proc.; 2025 m. – 85 proc.; 2030 m. – 97 proc.; negalią turinčių mokinių, ugdomų įtraukiuoju būdu bendrosiose ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklose, dalis 2024 m. bus 65 proc.; 2025 m. – 85 proc.; 2030 m. – 90 proc.; specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų (išskyrus gabiuosius), dalyvaujančių neformaliajame vaikų švietime, dalis 2024 m. bus 35 proc.; 2025 m. – 40 proc.; 2030 m. – 50 procentų.

Pažangos plane⁸⁰ numatytas pažangos uždavinys: didinti švietimo įtrauktį ir prieinamumą, užtikrinti saugią aplinką kiekvienam asmeniui. Pažangos plano pirmo priedo „2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano strateginių tikslų, uždavinių ir rodiklių sąrašas“ 3.2.4 punkte numatyta siekiamybė, kad negalią turinčių mokinių, ugdomų įtraukiuoju būdu bendros paskirties švietimo įstaigose (bendrosiose klasėse), 2025 metais skaičius sieks 85 procentus, o 2030 metais – 90 procentų (2020–2021 m. jis buvo 48,9 procento).

2022 m. vasario 11 d. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-252 patvirtinta Valstybinių švietimo įstaigų modernizavimo, pritaikant pastatus žmonių su judėjimo negalia poreikiams, programa⁸¹ (toliau – Modernizavimo programa) yra skirta valstybinėms švietimo įstaigoms, vykdančioms formaliojo švietimo (išskyrus aukštojo mokslo) programas, kuriose Švietimo, mokslo ir sporto ministerija įgyvendina savininko ir (ar) dalininko teises ir pareigas (toliau – švietimo įstaigos). Modernizavimo programos tikslas – užtikrinti judėjimo negalią turinčių asmenų poreikių tenkinimą švietimo įstaigose, ji įgyvendinama 3-ėjus metus. Tačiau, kaip numatyta Modernizavimo programoje, pagal 79 švietimo įstaigų Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai pateiktus duomenis, kiekviena jų turi iš viso 499 atskirus pastatus, iš kurių 80 (arba 16 proc.) pastatų visiškai pritaikyti žmonių su judėjimo negalia poreikiams, dalinai pritaikytas 31 (arba 6,2 proc.) pastatas, nepritaikyti 388 (arba 67,6 proc.) pastatai⁸².

Švietimo įstatymo 34 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo prieinamumu rūpinasi savivaldybė, kurios teritorijoje jie gyvena. Švietimo

⁷⁸ <https://www.lygybe.lt/lt/prof.-jonas-ruskus-vaikai-su-negalia-turi-teise-eiti-i-mokykla-su-visais-pranesimas>

⁷⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/94373a542d2511ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=159qee7jr1>.

⁸⁰ 2021-2030 nacionalinis pažangos planas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a109da1b5?jfwid=-whxwii77y>.

⁸¹ 2022 m. vasario 11 d. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-252 patvirtinta Valstybinių švietimo įstaigų modernizavimo, pritaikant pastatus žmonių su judėjimo negalia poreikiams, programa, https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/kapitalo_investicijos/2022/2022-02-11-V-252.pdf.

⁸² 2022 m. vasario 11 d. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-252 patvirtinta Valstybinių švietimo įstaigų modernizavimo, pritaikant pastatus žmonių su judėjimo negalia poreikiams, programa, https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/kapitalo_investicijos/2022/2022-02-11-V-252.pdf.

prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją ir socialinę pedagoginę pagalbą, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis mokykloje ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kitais įstatymų nustatytais būdais.

2022 m. sausio 31 d. patvirtinta programa „Tūkstantmečio mokyklos“, kuria siekiama iki 2030 m. sukurti integralias, kokybiškas ugdymo(si) sąlygas kiekvienoje savivaldybėje. Programa skirta užtikrinti įtraukties principą. Dalyvauti norą pareiškė 56 iš 60 šalies savivaldybių⁸³.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija 2022 m. parengė Įtraukties švietime plėtros gaires⁸⁴.

Pažymėtina, kad minėti Švietimo įstatymo pakeitimai tik maža dalimi prisideda / prisidės prie išsilavinimo problemos, su kuria susiduria sunkią negalią turintys asmenys, kai jiems sueina 21 arba 23 metai, sprendimo. Švietimo įstatymo 21 straipsnio 2 dalis, kuri numato, jog specialioji pedagoginė pagalba asmenims teikiama tik iki 21 metų (arba dėl ligos su pertraukomis mokantis iki 23 metų amžiaus), neužtikrina galimybės ugdytis vyresniems asmenims su negalia. Atsižvelgiant į tai, švietimas kol kas nėra prieinamas visiems negalią turintiems asmenims, nes vyresniems asmenims nesudaromos galimybės mokytis, nepritaikant ugdymosi sąlygų atsižvelgiant į individualius ugdymosi poreikius. Kaip teigė prof. Jonas Ruškus: „įtraukujį ugdymą būtina matyti viso žmogaus gyvenimo perspektyvoje“⁸⁵.

Svarbu paminėti 2021 m. spalio mėn. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) sprendimą, kuriuo LVAT konstatavo, kad Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, nustatanti profesinio mokymo tvarką, neužtikrino individualių ugdymosi poreikių turinčios pareiškėjos galimybės mokytis profesinio ugdymo įstaigose. Pareiškėja į valstybines ir savivaldybių profesinio mokymo įstaigas, teikiančias pirminį profesinį mokymą pagal formaliojo profesinio mokymo programas ir jų modulius, negalėjo būti priimama; duomenų, kad turėtų galimybę įgyti kvalifikaciją kitu būdu, pagal modulines ar neformaliojo profesinio mokymo programas, nebuvo nustatyta. Teismas taip pat pripažino, kad ministerija diskriminavo pareiškėją dėl jos negalios ir pažeidė Lygių galimybių įstatymą. 2018 metais pareiškėja bendrajam priėmimui skirtoje elektroninėje sistemoje galėjo pasirinkti vos vienos profesijos programą. Ji buvo pakviesta sudaryti sutartį, tačiau nebuvo priimta mokytis, nes ugdymo įstaiga neužtikrino pagal pareiškėjos negalios pobūdį būtinų mokymosi sąlygų. Bylos atsakovė – ministerija, atstovaujanti valstybei, – aiškino, kad galiojantis teisinis reglamentavimas nepažeidžia lygių galimybių principo. Jos atstovų teigimu, Švietimo įstatymas numato, jog specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba asmenims teikiama tik iki 21 metų amžiaus. O tai, pagal ministerijos poziciją, yra pakankama priežastis profesinio ugdymo įstaigai nesudaryti pareiškėjai jos poreikius atitinkančių mokymosi sąlygų⁸⁶.

Komisija pažymi, kad, pagal galiojantį nacionalinį reglamentavimą, dėl negalios žmogui neužtikrinus teisės įgyti pirmąją kvalifikaciją, jis negali pretenduoti į tęstinį profesinį mokymą

⁸³ Lietuvos švietimo būklės apžvalga „Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf>.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos „Įtraukties švietime plėtros gairės“ [Itraukties švietime plėtros gaires \(lv.lt\)](https://www.lygybe.lt/lt/traukties-svietime-pletros-gaires).

⁸⁵ <https://www.lygybe.lt/lt/prof.-jonas-ruskus-vaikai-su-negalia-turi-teise-eiti-i-mokykla-su-visais-pranesimas>.

⁸⁶ <https://www.lygybe.lt/lt/teismas-uz-profesini-rengima-atsakinga-ministerija-diskriminuoja-zmones-su-negalia>.

ir mokymąsi visą gyvenimą lygiai su kitais asmenimis. Dėl tokio diskriminacinio nacionalinės teisės reguliavimo asmuo su negalia priverstas lankyti segreguotą įstaigą arba gyvena socialinėje atskirtyje.

Vertinant 2016 m. Rekomendacijų 46 punktą (užtikrinti mokyklų aplinkos prieinamumą, tinkamai pritaikytas patalpas, prieinamas ir pritaikomas medžiagas bei mokymo programas ir privalomus visų mokytojų mokymus apie įtraukijį švietimą prieš teikiant paslaugą ir ją teikiant), pažymėtina, kad mokyklų ir kitų švietimo įstaigų aplinkos prieinamumas, tinkamas patalpų pritaikymas kol kas yra labai didelė problema.

2020 m. atlikto tyrimo „Priešmokyklinio ir pradinio lavinimo sistemos veiksmingumo ir jos teikiamų paslaugų kokybės atitikties JT neįgalųjų teisių konvencijos nuostatoms užtikrinant vaiko su negalia kokybišką ugdymą, vertinimas⁸⁷ duomenimis: „mokyklų fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymo apimtys negalią turintiems vaikams yra nepakankamos; respondentų vertinimu, blogiausiai informacinė aplinka pritaikyta regos negalią turintiems vaikams. Toks nepritaikymas teisinamas mokinių su šia negalia „neturėjimu“, tačiau jis gali tapti ir prielaida nepriimti vaiko su žymesne regos negalia į mokyklą, motyvuojant aplinkos pritaikymo stoka. Atkreiptinas dėmesys, kad vertinant aplinkos pritaikymą nebuvo išskirtos atskiros zonos, visa mokyklos aplinka vertinama panašiai“. Minėtu tyrimu atkleistos ir kitos kliūtys, kurios gali sutrikdyti vaiko priėmimą į bendrojo lavinimo mokyklą: vaikų negalios ypatumai ir žmogiškųjų išteklių stoka. Kitas svarbus aspektas, nurodytas tyrime, kad „savivaldybės paramą tiek sprendžiant mokinių priėmimo, tiek ugdymo klausimus mokyklų vadovai vertina kaip dalinę. Daugiausia paramos iš savivaldybės mokyklos gauna pedagogų kvalifikacijos kėlimo srityje. Tačiau parama mokyklų fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymui ir ypač apsirūpinant specialiosiomis mokymo priemonėmis vertinama skeptiškai“.

2021 m. duomenys rodo, kad šalies bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinė aplinka nėra tinkama įtraukiamam ugdymui. Iš tuo metu veikusių 947 bendrojo ugdymo mokyklų tik 7-ios (0,7 proc. mokyklų) buvo visiškai pritaikytos mokiniams, turintiems negalią (3-imis mokyklomis daugiau nei 2018 m), o iš 62 profesinio mokymo įstaigų – nė viena. Vertinant aplinkos pritaikymą negalią turintiems mokiniams pagal atskirus kriterijus, taip pat matomi nedideli švietimo įstaigų aplinkos pritaikymo mastai. 2021 m. maždaug 11 iš 100 bendrojo ugdymo mokyklų vidus buvo pritaikytas judėjimo negalią turintiems žmonėms, tik 5 iš 100 mokyklų patekimas į pastatą pritaikytas turintiems judėjimo negalią ir tik 5 iš 100 mokyklų pritaikytos žmonėms, turintiems regėjimo negalią. Negalią turintiems mokiniams pritaikyta dar mažiau profesinio mokymo įstaigų. Tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl turintieji judesio sutrikimų nesirenka profesinio mokymo įstaigų: 2021 m. iš šiose įstaigose besimokiusių 1 611 mokinių, turinčių SUP, tik 10 mokinių turėjo judesio ir padėties sutrikimų. Miestuose bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų aplinka kiek dažniau pritaikyta negalią turintiems mokiniams nei kaimuose. Tyrimų duomenimis, vertinant atskirų pastatų ir patalpų pritaikymą, tik 20 proc. (47 pastatai arba patalpos iš 237 vertintų) aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų pastatų

---

⁸⁷ Tyrimas *Priešmokyklinio ir pradinio lavinimo sistemos veiksmingumo ir jos teikiamų paslaugų kokybės atitikties JT neįgalųjų teisių konvencijos nuostatoms užtikrinant vaiko su negalia kokybišką ugdymą, vertinimas*, Tyrimo vykdytojai: Dr. Violeta Gevorgianienė, Dr. Gintaras Šumskas, Dr. Eglė Šumskienė, Aidas Gudavičius, Kornelija Krutulytė, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Ataskaita.pdf>.

pritaikyta žmonėms su negalia (t. y. galima savarankiškai judėti visame pastate ir teritorijoje)⁸⁸. Minėtos švietimo įstaigų fizinės aplinkos kliūtys yra reikšmingi įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo šalies švietimo sistemoje trukdžiai.

2019 m. atlikto tyrimo „Aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems vertinimo tyrimas“⁸⁹ duomenimis: 2019 m. 21 proc. iš vertintų įstaigų (49) buvo nepritaikytos asmenims su negalia. Didžiausią dalį visiškai nepritaikytų pastatų turėjo profesinės mokyklos – 36 proc. (13), po 20 proc. – universitetai (25) ir kolegijos (8) ir 8 proc. (3) profesinio mokymo centrai. Netinkama automobilių parkavimo vietų padėtis buvo praktiškai prie visų mokymo įstaigų: nebuvo įrengtų vietų žmonių su negalia automobiliams parkuoti arba automobilių parkavimo aikštelių apskritai nebuvo prie 63,9 proc. (23) profesinių mokyklų, 52,8 proc. (19) profesinių mokymo centrų, 37,6 proc. (47) universitetų pastatų ir 32,5 proc. (13) kolegijų. Sąlygos mokytis akliesiems ir silpnaregiams nebuvo sudarytos pusėje profesinio mokymo centrų ir profesinių mokyklų (po 18), 42,5 proc. kolegijų (17), 33,6 proc. universitetų (42) pastatų. Nė viename objekte nebuvo įrengtos aklųjų vedimo sistemos. Minėtu tyrimu buvo akcentuotos ir kitos problemos: patekimas į konkrečią įstaigą (tinkamų privažiavimų, pandusų nebuvimas, nepritaikytos durys), judėjimas pastato viduje (liftų nebuvimas, tinkamo pravažiavimo neužtikrinimas).

Visuomenei vis dar labai sunku suvokti ir atpažinti, kad įtraukusis ugdymas, visų pirma, yra žmogaus teisių klausimas⁹⁰. Egzistuojančios nuostatos, kad asmens individualūs poreikiai yra asmens trūkumas, – didelis iššūkis įgyvendinant įtraukujį ugdymą. Visuomenė kol kas nėra tinkamai pasirengusi priimti asmenų su negalia, kaip lygių asmenų, turinčių vienodas galimybes įgyti išsilavinimą ir oriai siekti savo tolesnių karjeros / gyvenimo planų. Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos, atliktos 2022 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu, duomenimis: „su teiginiu „Vaikai su negalia ir (ar) turintys specialiųjų ugdymo poreikių turėtų mokytis kartu su vaikais be negalios tose pačiose klasėse“ visiškai arba iš dalies sutiko mažiau nei pusė – 43 proc. – respondentų. Mažiau nei pusė – 45 proc. – apklaustųjų teigia, kad visiškai arba iš dalies sutiktų, kad jų vaikas (-ai) bendrąjį išsilavinimą įgytų mišrioje klasėse kartu su vaikais su negalia ir specialiaisiais ugdymo poreikiais“⁹¹.

Įgyvendinant įtraukujį ugdymą svarbūs žmogiškieji ištekliai, ypač pagalbos specialistai. Ugdymo įstaigose mokinių su individualių pagalbų poreikiais nemažėja, tačiau įtraukiam ugdymui užtikrinti trūksta visų sričių specialistų ir mokytojų padėjėjų. 2019 m. Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis, jokio pagalbos mokiniui specialisto neturėjo 9 proc., psichologo – 53 proc. bendrojo ugdymo mokyklų; specialiojo pedagogo neturėjo 50 proc. ikimokyklinio ugdymo įstaigų;

⁸⁸ Lietuvos švietimo būklės apžvalga „Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas [Svietimas-Lietuvoje-web.pdf \(smm.lt\)](#).

⁸⁹ Aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems vertinimo tyrimas, Vykdytojas Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, užsakovas Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2019 m., Vilnius, https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Auk%C5%A1t%C5%B3j%C5%B3-mokykl%C5%B3-tyrimo-ataskaita_galutin%C4%97.pdf.

⁹⁰ <https://www.lygybe.lt/lt/prof.-jonas-ruskus-vaikai-su-negalia-turi-teise-eiti-i-mokykla-su-visais-pranesimas>

⁹¹ <https://www.lygybe.lt/lt/liudinancios-nuostatos-vaikus-su-negalia-bendrose-klasese-matyti-nori-maziau-nei-puse-gyventoju>.

specialiojo pedagogo ir logopedo neturėjo 28 proc. šalies mokyklų⁹². 2021 m. duomenimis, 7,7 proc. įstaigų neturi jokio švietimo pagalbos specialisto ar specialistės, 65 proc. mokyklų su pradinėmis klasėmis švietimo pagalbos specialistų komandos yra nepilnos.

2022 m. Komisijos rekomendacijose pažymėta, kad dažnai mažesnėse savivaldybėse klausos arba regos negalią turintiems vaikams dėl specialistų trūkumo praktiškai nėra užtikrinama galimybė gauti kokybiškas švietimo paslaugas. Taip pat sudėtinga pagal poreikį gauti gestų kalbos vertimo paslaugas. Dėl specialistų trūkumo ir informacinės komunikacinės aplinkos nepritaikymo bei mažo skaičiaus kvalifikuotų gestų kalbos vertėjų sudėtinga užtikrinti tinkamą mokymosi aplinką ir paslaugų teikimą. Taip pat pažymėta, jog bendrojo ugdymo mokyklose dažniausiai mokosi asmenys, turintys nežymių kalbos sutrikimų ir / arba su lengva negalia, ir šiose įstaigose dirba pakankamai didelis skaičius logopedų bei kitų pagalbos specialistų, tačiau specialiose ugdymo įstaigose (įskaitant ir ikimokyklinio bei pradinio ugdymo), kuriose ugdomi asmenys su sunkiomis / kompleksinėmis negaliomis, pagalbos specialistų skaičius akivaizdžiai nedidelis. Dėl neracionaliai pasiskirstančio darbo krūvio pedagoginės pagalbos specialistams, kurie dirba su skirtingo sunkumo negalią turinčiais mokiniais (skirtingose įstaigose), nukenčia ugdymo kokybė.

Savivaldybių pateiktuose atsakymuose į 2022 m. Komisijos rekomendacijas užfiksuota, kad dalis savivaldybių 2022 m. rengė įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo planus; vertino specialistų poreikį; siekiant pritraukti trūkstamų specialybių pedagogus, pagalbos mokiniui specialistus dirbti savivaldybės mokyklose, skatino asmenis įgyti pedagogo profesinę kvalifikaciją, profesiją, persikvalifikavimą; steigė naujus etatus; tvirtino tvarkos aprašus skirtus trūkstamiems specialistams pritraukti ar perkvalifikuoti; vykdė stebėseną ir peržiūrėjo specialistų poreikį arba stengėsi nuosekliai didinti pagalbos specialistų skaičių.

Švietimo mokslo ir sporto ministerija pateikė informaciją, kad siekiant sudaryti sąlygas įtraukiamam ugdymui įgyvendinti nuo 2021 m. ir 2022 m. buvo didinamas visų švietimo pagalbos specialistų, dirbančių mokyklose ir pedagoginėse psichologinėse / švietimo pagalbos tarnybose, darbo užmokestis, taip pat pradėta suvienodinti visų švietimo pagalbos specialistų darbo laiko trukmė per savaitę (iki 36 valandų). Siekiant sustiprinti švietimo pagalbos paslaugų teikimą, 2021 m. savivaldybėms buvo skirtas papildomas finansavimas naujiems mokytojų padėjėjų etatams steigti bei padidintos mokinio krepšelyje skiriamos lėšos švietimo pagalbai. 2022 m. skirtas finansavimas 250 asmenų, turinčių pedagogo kvalifikaciją, studijoms papildomai specializacijai įgyti: 125 specialiųjų pedagogų, 85 logopedų, 20 tiflopedagogų ir 20 surdopedagogų. 2023 ir 2024 m. planuojama finansuoti tokio paties skaičiaus asmenų studijas ir esant poreikiui bei galimybėms didinti vietų skaičių. 2022 m. buvo neribojamas visų, atitinkančių stojimo kriterijus, priėmimas į studijų programas, rengiančias pagalbos mokiniui specialistus, taip pat studentams, pasirinkusiems specialiosios pedagogikos, logopedijos, surdopedagogikos ar tiflopedagogikos studijų programas, skiriamos stipendijos (jos skiriamos ir baigiamųjų kursų studentams, pasirašiusiems trišales sutartis su įsipareigojimu dirbti pagal įgytą kvalifikaciją).

---

⁹²Mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų praktinių patirčių taikant universalaus dizaino priemones ugdymui(si) analizė, Nacionalinė švietimo agentūra, 2022, Vilnius, https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/05/buf_Universalaus-dizaino-priemonės-ugdymuisi-1.pdf.

Komisija pažymi, kad, siekiant kokybiško įtraukaus ugdymo proceso, atsakingoms institucijoms teiktose rekomendacijose taip pat siūlė atsakingai parengti perėjimo prie įtraukaus ugdymo strategijas, numatyti konkrečias priemones dėl pedagoginę pagalbą teikiančių specialistų rengimo arba perkvalifikavimo bei mažinti mokinių skaičių klasėse.

Apibendrinimas

Apibendrinant, pažymėtina, kad, nors švietimo prieinamumas asmenims su negalia ir įtrauktis pastaruoju metu yra tobulinama sritis, Konvencijos 24 straipsnis nėra galutinai įgyvendintas. Asmenų su negalia teisės švietimo srityje nėra pakankamai užtikrinamos. Šalies bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinė aplinka nėra tinkama įtraukiajam ugdymui. Tik išskirtinai mažas procentas ugdymo įstaigų turi tinkamai pritaiktą fizinę aplinką. Švietimo prieinamumas neapsiriboja fizinės aplinkos pritaikymu, svarbus ir informacijos prieinamumas, kuris taip pat yra menkas. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2024 m. nebus galima atsisakyti į mokyklas priimti vaikus su negalia, manytina, kad nebus laiku spėta tinkamai pritaikyti mokyklų aplinką, infrastruktūrą bei informacijos prieinamumą, dėl to, tikėtina, nebus užkirstas kelias atskirčiai ir diskriminacijai švietimo sistemoje. Vertinant žmonių nuostatas, pažymėtina, kad visuomenė kol kas nėra tinkamai pasirengusi priimti asmenis su negalia, kaip lygius sau asmenis, turinčius vienodas galimybes įgyti išsilavinimą ir oriai siekti savo tolesnių karjeros / gyvenimo tikslų. Manytina, kad, kaip ir dabar, 2024 m. bus kvalifikuotų ugdymo / pagalbos specialistų trūkumas, ypač mažesnėse gyvenvietėse.

Paminėtinos Švietimo įstatymo pataisos, kurios numato, kad ugdomiems vaikams nuo gimimo iki 18 metų (turintiems didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių – iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 21 metai, pabaigos, o tiems, kurie dėl ligos mokėsi su pertraukomis ir pateikė tokių pertraukų priežastį pagrindžiančius dokumentus, – iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 23 metai, pabaigos) (ir jų tėvams, globėjams, rūpintojams) koordinuotai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugos. Tačiau švietimas nėra prieinamas visiems negalia turintiems žmonėms, nes vyresniems nei 21 metų (arba 23 metų) asmenims su negalia nesudaromos galimybės mokytis, neužtikrinama specialistų ir kitokia pagalba, atsižvelgiant į individualius dėl negalios pobūdžio ugdymosi poreikius.

STATISTIKA IR DUOMENŲ RINKIMAS (31 straipsnis)

Tinkamiems sprendimams priimti reikia kokybiškų ir tikslų statistinių duomenų. Statistiniai duomenys svarbūs formuojant politiką, darančią poveikį žmonių kasdieniam gyvenimui. Todėl svarbu, kad statistika kuo labiau atspindėtų realybę, būtų pakankama ir patikima.

Konvencijos 31 str. numatyta, kad *Valstybės, šios Konvencijos Šalys, įsipareigoja rinkti atitinkamą informaciją, įskaitant statistinius ir tyrimų duomenis, kad galėtų rengti ir įgyvendinti politikos strategijas, skirtas šiai Konvencijai įgyvendinti.*

Rekomendacijų 63 punkte pažymėta, kad Komitetas reiškia susirūpinimą: dėl suskirstytų ir patikimų visų sektorių statistinių duomenų apie asmenis su negalia trūkumo; kad statistiniuose duomenyse, kurie susiję su asmenimis su negalia ir kuriuos renka valstybė, Konvencijos šalis, neatsižvelgiama į neįgaliųjų įvairovę, todėl nėra galimybės įvertinti kiekvienos politikos gairės

poveikį žmonėms su negalia. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, „bendradarbiaujant su asmenų su negalia organizacijomis sisteminti duomenų rinkimą, analizę ir platinimą, skirstyti juos pagal lytį, amžių, neįgalumą, gyvenamąją vietą, geografinę vietą ir gaunamos paramos tipą <..>, kalbant apie visus sektorius, padidinti aukštos kokybės, laiku ir patikimai suskirstytų duomenų, svarbių nacionaliniame kontekste, prieinamumą“ (2016 m. Rekomendacijų 64 punktas).

Svarbūs pokyčiai statistikos ir duomenų rinkimo srityje

Nuo 2023 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujos redakcijos Lietuvos Respublikos oficialiosios statistikos ir valstybės duomenų valdysenos įstatymas⁹³, kuriame įtvirtinami nauji terminai: „valstybės duomenys“, „Valstybės duomenų teikėjai“, „Valstybės duomenų valdysenos programa“ bei numatytos nuostatos, susijusios su valstybės duomenų tvarkymu bei valdymu.

Nuo 2023 m. sausio 1 d. Lietuvos statistikos departamentas pertvarkomas į Valstybės duomenų agentūrą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos oficialiosios statistikos ir valstybės duomenų valdysenos įstatymo 5 straipsnio 1 dalimi, Valstybės duomenų agentūra yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaiga, dalyvaujanti formuojant valstybės politiką ne tik finansų ministrui pavestoje oficialiosios statistikos valdymo srityje, bet ir valstybės duomenų valdysenos srityje.

Oficialiosios statistikos ir valstybės duomenų valdysenos įstatymo 2 straipsnyje numatyta, kad oficialioji statistika – statistinių tyrimų, atliekamų pagal Oficialiosios statistikos programą, sistema, kurios tikslas – tenkinti visuomenės reikmes ir viešojo administravimo poreikius.

2023 m. sausio 26 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu Nr. 1K-26⁹⁴ patvirtinta Oficialiosios statistikos 2023 metų programos I dalis, kurios I.05 straipsnio „Sveikatos statistika“ I.05.01 dalies „Visuomenės sveikata“ 5 punkte „Žmonių su negalia statistiniai rodikliai“ numatytas statistinio tyrimo tikslas (anotacija ir pagrindiniai rodikliai) – „rengti statistinę informaciją apie vaikų, kuriems nustatytas neįgalumo lygis, darbingo amžiaus asmenų, kuriems nustatytas nedarbingumo lygis, ir senatvės pensijos amžių sukakusių asmenų, kuriems nustatytas specialiųjų poreikių lygis, skaičių pagal lytį, amžiaus ir ligų grupes. Rengti statistinę informaciją apie asmenų su negalia sveikatos būklę, būsto sąlygas, materialinius nepriteklius ir skurdo rizikos lygį pagal lytį, amžių, miestą ir kaimą“; už statistinio tyrimo atlikimą atsakinga oficialiąją statistiką tvarkanti įstaiga – Valstybės duomenų agentūra; statistinio tyrimo atlikimo periodiškumas – metinis; statistinius duomenis teikia Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NDTN), taip pat naudojami Pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo duomenys. Vertinant ankstesnių metų Oficialiosios statistikos metų programas, pažymėtina, kad: pagal Oficialiosios statistikos 2019 metų programos I dalį⁹⁵: už žmonių su negalia

⁹³ Lietuvos Respublikos oficialiosios statistikos ir valstybės duomenų valdysenos įstatymas, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.026F44E06A27/asr>.

⁹⁴ 2023 m. sausio 26 d. Lietuvos Respublikos finansų ministras įsakymas Nr. 1K-26 Dėl oficialiosios statistikos 2023 metų programos I dalies patvirtinimo, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c2ef04c09d4211ed8df094f359a60216>.

⁹⁵ 2018 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos finansų ministras įsakymas Nr. 1K-450 Dėl oficialiosios statistikos 2019 metų programos I dalies patvirtinimo, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c06d7930056011e98a758703636ea610?ifwid=bkaxmcpz>.

statistinių duomenų rinkimą buvo atsakingas Lietuvos statistikos departamentas; statistinio tyrimo tikslas buvo: „rengti statistinę informaciją apie asmenų, kuriems pirmą kartą pripažinta negalia, skaičių pagal lytį, amžiaus ir ligų grupes. Rengti statistinę informaciją apie asmenų su negalia sveikatos būklę, būsto sąlygas, materialinius nepriteklius ir skurdo rizikos lygį pagal lytį, amžių, miestą ir kaimą“; statistinius duomenis teikė NDNT, buvo naudojami Pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo duomenys. Pagal Oficialiosios statistikos 2020 metų programos I dalį⁹⁶, Oficialiosios statistikos 2021 metų programos I dalį⁹⁷ ir Oficialiosios statistikos 2022 metų programos I dalį⁹⁸ apie asmenis su negalia buvo renkami tokie patys duomenys, kaip ir 2019 m., iš tų pačių informacijos šaltinių, atsakinga įstaiga taip pat buvo ta pati – Lietuvos statistikos departamentas.

Vertinant Oficialiosios statistikos 2023 metų programos I dalies punktą, kuriame kalbama apie statistinius rodiklius, sietinus su žmonėmis su negalia, nėra aišku, ar bus renkama informacija tik apie asmenis, kuriems pirmą kartą nustatoma negalia, ar bus renkama informacija apie visus asmenis, kuriems jau anksčiau nustatyta negalia. Taip pat neaišku, kiek išsamiai bus renkama informacija apie asmenims reikalingų pagalbų poreikį, negalios pobūdį ir gyvenamąją vietą, nes iki šiol ši informacija nebuvo pakankama. Dar vienas svarbus aspektas – duomenų teikėjai, nes pagrindinis duomenų teikėjas NDNT nedisponuoja visais duomenimis, kurie susiję su asmenimis su negalia, netgi tokia informacija, kaip gyvenamoji vieta, NDNT gali būti žinoma netiksliai, nes NDNT nefiksuoja šių pokyčių. Taip pat pažymėtina, kad asmenų su negalia organizacijos, kaip duomenų teikėjai, nėra įtrauktos.

Vertinant 2016 m. Rekomendacijų 63 ir 64 punktų įgyvendinimą, atkreiptinas dėmesys, kad šalyje nėra duomenų šaltinio (sistemos), kuriame būtų pateikiama susisteminta pakankama informacija apie asmenis su negalia. Tam tikrais duomenimis apie asmenis su negalia disponuoja skirtingos institucijos: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Neįgalųjų reikalų departamentas, Techninės pagalbos neįgaliesiems centras prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, NDNT, SODRA, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija bei nevyriausybinės organizacijos. Pagrindinės duomenų valdytojos yra savivaldybės, nes jos atsako už socialinių paslaugų teikimą savo teritorijoje. Tačiau savivaldybės neturi tikslių ir pakankamų duomenų apie asmenis su negalia. Naudojama Socialinės paramos šeimai informacinė sistema (SPIS), į kurią duomenis suveda NDNT ir savivaldybės, tačiau sistema iš jų neformuoja ataskaitų apie teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia, taip pat nėra informacijos apie teritorijoje gyvenančių asmenų negalios pobūdį.

---

⁹⁶ 2019 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos finansų ministras įsakymas Nr. 1K-397 Dėl oficialiosios statistikos 2020 metų programos I dalies patvirtinimo <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d583b35025c311ea8f0dfdc2b5879561?jfwid=92zt7si8v>.

⁹⁷ 2020 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Respublikos finansų ministras įsakymas Nr. 1K-451 Dėl oficialiosios statistikos 2021 metų programos I dalies patvirtinimo <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/47a9ee804ba811ebb394e1efb98d3e67?jfwid=32wf8muu>.

⁹⁸ 2021 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos finansų ministras įsakymas Nr. 1K-411 Dėl oficialiosios statistikos 2022 metų programos I dalies patvirtinimo <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e4db85206a3711eca9ac839120d251c4/asr>.

2020 m. rugsėjo 7 d. valstybinio audito ataskaitoje „Asmenų su negalia socialinė integracija“ Nr. VAE-9⁹⁹ pažymėta, kad „savivaldybės, atsakingos už socialinių paslaugų planavimą ir teikimą savo teritorijoje, paslaugų poreikį nustato pagal praėjusių metų faktą, o duomenų apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia ir jų negalios pobūdį neturi, išskyrus tuos asmenis, kurie kreipiasi į jas paramos. Duomenimis disponuoja skirtingos įstaigos¹⁰⁰, tačiau savivaldybėms juos teikia fragmentiškai. <..> Paslaugų išsivystymo lygiui ir prieinamumui įvertinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija disponuoja duomenimis iš kelių šaltinių, kurie yra skirtingi. Naudojami savivaldybių duomenys apie socialinių paslaugų gavėjų skaičių ir paslaugų poreikį nėra tikslūs, nerenkama informacija apie savivaldybių biudžetų skirtas lėšas asmenų su negalia paslaugoms teikti. Todėl ne visi sprendimai, susiję su paslaugų plėtra, valstybės ir savivaldybių lygiu priimami turint duomenis apie realius poreikius“. Valstybinio audito ataskaitoje akcentuota, kad audito metu buvo atliktas atvejo tyrimas ir pasirinktiems 416-ai darbingo amžiaus asmenų su negalia suteiktų paslaugų vertinimas. Nustatyta, kad 35 proc. jų nesikreipė ir savivaldybės informacijos apie juos neturi.

Kaip minėta, Komisija po 2022 m. susitikimų su 24-iomis iš 60 savivaldybių atstovų rekomendacijose¹⁰¹ pažymėjo, kad savivaldybės nedisponuoja tiksliais duomenimis apie jų teritorijose gyvenančius asmenis su negalia pagal jų negalios pobūdį ir jų individualius poreikius. Gauti beveik visų šalies savivaldybių atsakymai į pateiktas rekomendacijas tai patvirtino (didžioji dauguma savivaldybių pažymėjo, kad turi tik tuos duomenis apie asmenis su negalia, kuriems skirtos tikslinės kompensacijos ir kuriems nustatyti specialieji poreikiai, savivaldybėse dirbantys socialiniai darbuotojai sužino apie asmenis su negalia ir jų poreikius, kai jie kreipiasi patys į seniūniją ir pageidauja socialinių paslaugų). Savivaldybių administracijoms negalint surinkti tikslių statistinių duomenų pagal negalios pobūdį, jei pats asmuo nesikreipia į savivaldybę dėl išmokų ar paslaugų, neaišku, kiek tiksliai asmenų su negalia, su kokiomis negaliomis ir pagalbos poreikiais bei kurioje gyvenamojoje vietoje gyvena.

Tai, kad nėra tinkamai laikomasi Konvencijos 31 str. reglamentuotų normų, patvirtina 2021 m. atliktas Komisijos užsakytas tyrimas „Žmonių su negalia ir jų šeimų patirtys pandemijos metu“. Išanalizavusi Tyrimo rezultatus, Komisija parengė rekomendacijas¹⁰², kuriose pažymėjo, kad Tyrimo duomenys parodo, jog nei savivaldybės, nei valstybės lygio įstaigos nesidomi / nepakankamai domisi asmenų su negalia ir jų šeimos narių gyvenimu atviroje bendruomenėje, todėl neturi statistikos ir informacijos apie tokioms šeimoms būtinų pagalbų poreikį ir nebuvo / nėra tinkamai pasirengusios suteikti joms reikalingas pagaldas.

Paminėtina, kad Komisija dar 2019 m. kreipėsi į Lietuvos statistikos departamentą dėl Rekomendacijų įgyvendinimo, ragindama rinkti statistiką pagal negalios pobūdį.

Lietuvos statistikos departamentas kasmet atlikdavo socialinių paslaugų statistinį tyrimą, rengdavo ir skelbdavo informaciją apie asmenų su negalia, kuriems socialinės paslaugos suteiktos asmens namuose, dienos centruose ir stacionariose globos įstaigose, skaičių. Oficialiosios

---

⁹⁹ 2020 m. rugsėjo 7 d. Valstybinio audito ataskaita „Asmenų su negalia socialinė integracija“ Nr. VAE-9, [asmenu-su-negalia-socialine-integracija.pdf](#).

¹⁰⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, SODRA, nevyriausybinės organizacijos, Lietuvos statistikos departamentas.

¹⁰¹ Išvados ir rekomendacijos dėl jungtinių tautų neįgalųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo savivaldybėse, patvirtintos Komisijos 2022 m. rugpjūčio 3 d. posėdyje, [komisijos-rekomendacijos-.pdf \(lygybe.lt\)](#).

¹⁰² <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2022/12/komisijos-rekomendacijos.pdf>.

statistikos portale pateikti duomenys apie senyvo amžiaus ir asmenų su negalia paslaugų asmens namuose ir pagalbos pinigų gavėjų skaičiaus kitimą: 2019 m. – 20 401, 2020 m. – 22 100, 2021 metais – 21 229¹⁰³. Taip pat prieinami duomenys apie globos įstaigose gyvenančių suaugusių asmenų su negalia (metų pabaigoje) skaičių: 2019 m. – 5 959, 2020 metais – 5 727, 2021 metais – 5 567¹⁰⁴. Renkama bei skelbiama informacija apie savivaldybių suteiktų tam tikrų paslaugų gavėjų (asmenų su negalia) skaičių: transporto organizavimo paslaugos (2019 m. – 13,4 tūkst., 2020 m. – 13,2 tūkst., 2021 m. 15,4 tūkst.), gestų kalbos vertimo paslaugos (2019 m. – 0,8 tūkst., 2020 m. – 0,6 tūkst., 2021 m. – 0,3 tūkst.)¹⁰⁵. Taip pat prieinami duomenys apie vaikus, kuriems pirmą kartą pripažinta negalia, skaičių (2019 m. – 1 960, 2020 m. – 1 906, 2021 m. – 1 956) ir apie darbingo amžiaus asmenis, kuriems pirmą kartą nustatytas sumažėjęs darbingumo lygis, skaičių.

Statistinę informaciją apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, mokinius ir studentus su negalia Lietuvos statistikos departamentas rengė remiantis Švietimo informacinių technologijų centro teikiamais duomenimis. Vertinant statistinius duomenis apie ikimokyklinio ugdymo įstaigose specialios paskirties ugdymo grupėse ugdomų vaikų skaičių, pažymėtina, kad duomenys yra suskirstyti pagal sutrikimus (intelektu, regos, klausos, judesio ir padėties bei neurologinius, kalbėjimo ir kalbos, kompleksinius sutrikimus ir kt.). Taip pat išskirta gyvenamoji vietovė, nurodant miestą ir kaimą, tačiau apie kaimo vietovėse ugdomų vaikų skaičių duomenys nepateikti¹⁰⁶. Taip pat pateikiami duomenys: apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, integruotus į ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendrosios paskirties grupes, apie bendrojo ugdymo mokyklų mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, apie mokinius ir studentus su negalia mokymosi įstaigose.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos puslapyje skelbiama, kad 2021 m. pabaigoje mūsų šalyje gyveno apie 221 tūkst. asmenų su negalia, palyginti su 2020 m., šis skaičius šiek tiek sumažėjo. 2021 m. darbingo amžiaus asmenų su negalia buvo 147,4 tūkst., palyginti su 2019 m., šis skaičius šiek tiek sumažėjo. Vaikų su negalia skaičius 2021 m., palyginti su 2020 m., išliko toks pat ir siekė 15,2 tūkst.¹⁰⁷.

2020 m. rugsėjo 7 d. parengtoje valstybinio audito ataskaitoje „Asmenų su negalia socialinė integracija“ pateikta informacija, kad savivaldybės „Neturi paslaugų teikimui reikalingų duomenų apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia, jų skaičiaus pagal negalios pobūdį (judėjimo, regos, klausos, psichikos, proto ar mišrų), darbingumo lygį, specialiuosius poreikius, amžių, lytį.“

Apibendrinimas

Apibendrinant pažymėtina, kad Konvencijos 31 straipsnis nėra įgyvendintas visa apimtimi. Nuo 2023 m. sausio 1 d. Lietuvos statistikos departamentas pertvarkytas į Valstybės duomenų agentūrą, tačiau tai pagrindinių statistinių duomenų rinkimo problemų neišsprendė. Šalyje nėra duomenų šaltinio (sistemos), kuriame būtų pateikiama susisteminta pakankama informacija apie asmenis su negalia. Pagrindinės duomenų valdytojos yra savivaldybės, nes jos atsako už socialinių paslaugų teikimą savo teritorijoje. Tačiau savivaldybės neturi tikslų ir pakankamų

¹⁰³ Oficialiosios statistikos portalas: <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=febc345d-cac7-427e-bdfb-0bce824f23c9#/>.

¹⁰⁴ Oficialiosios statistikos portalas: <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=93742675-7adf-4df3-93d2-35cc262aa2da#/>.

¹⁰⁵ Oficialiosios statistikos portalas: <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=0c0ec8f4-4441-4a3a-97cd-8f668207d725#/>.

¹⁰⁶ Oficialiosios statistikos portalas: <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=94d81d69-f99e-4b7d-ae26-5eb65366ad4c#/>.

¹⁰⁷ <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/neigaliuju-socialine-integracija/statistika-2?lang=lt>.

duomenų apie asmenis su negalia. Nėra prieinama informacija apie asmenų su negalia skaičių pagal negalios pobūdį. Naudojama informacinė sistema, į kurią duomenis suveda NDNT ir savivaldybės, tačiau sistema iš jų neformuoja ataskaitų apie teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia. Savivaldybių administracijai negalint surinkti tikslių statistinių duomenų pagal negalios pobūdį, jei pats asmuo nesikreipia į savivaldybę dėl išmokų ar paslaugų, neaišku, kiek tiksliai asmenų, su kokiomis negaliomis ir pagalbos poreikiais bei kurioje gyvenamojoje vietoje gyvena. Teikiant statistinius duomenis pagrindinis duomenų teikėjas NDNT nedisponuoja visais duomenimis, kurie susiję su asmenimis su negalia. Kaip duomenų teikėjai nėra įtrauktos asmenų su negalia organizacijos.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Dėl žmonių su negalia patiriamos diskriminacijos (Konvencijos 5 straipsnis „Lygybė ir nediskriminavimas“)

1. Komisijai išanalizavus Tarnyboje gautus skundus dėl diskriminacijos dėl negalios, pastebėtina, kad keleri metai iš eilės daugiausia skundų gaunama dėl asmenų su negalia teisių suvaržymo paslaugų teikimo srityje: dėl pastatų, miesto infrastruktūros neprieinamumo, dėl nepritaikytų paslaugų teikimo vietų, nepritaikytų gydymo įstaigų, nepritaikytų gyvenamųjų namų kiemų, nepritaikytos aplinkos ir parkų, patiriamų apsunkinimų gauti prekes, skaitmeninių paslaugų teikimo trūkumų.
Atsižvelgiant į tai, kad vartotojų teisių kritika iki šiol yra labiausiai nepritaikyta asmenims su negalia, rekomenduotina užtikrinti, kad paslaugų prieinamumas taptų prioritetine sritimi ir valstybinio bei savivaldybių lygmeniu.
2. Atsižvelgiant į tai, kad Tarnyboje gaunama daug skundų dėl pažeidimų darbo santykių srityse, dėl tinkamų darbo vietų, laiko, kitų darbo sąlygų neužtikrinimo asmenims su negalia, rekomenduotina valstybės institucijoms, atsakingoms už asmenų su negalia įtrauktį į darbo rinką, bei darbdavių organizacijoms aktyviai prisidėti prie darbdavių informavimo / motyvavimo apie jų pareigą sudaryti asmenims su negalia tinkamas darbo sąlygas.
3. Atsižvelgiant į tai, kad į Tarnybą dėl galimos diskriminacijos kreipiasi ir vyrai, ir moterys, nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių asmenų su negalia interesams, kurios tiesiogiai kontaktuoja su asmenimis su negalia bei geba identifikuoti jų teisių pažeidimus konkrečiose situacijose, aktyvumas šiuo atveju vis dėlto yra mažas. Komisija rekomenduoja valstybei / savivaldybėms teikti didesnę finansavimą nevyriausybiniams organizacijoms, kad jos galėtų aktyviau įsitraukti į asmenų su negalia teisių gynimą, įtarus galimą diskriminaciją negalios pagrindu, kreiptis į Tarnybą arba teismus.

Dėl aplinkos ir infrastruktūros prieinamumo (Konvencijos 9 straipsnis „Prieinamumas“)

4. Vis dar didelė dalis svarbių viešųjų pastatų, kuriuose teikiamos viešojo administravimo, socialinės paskirties, kultūros srities paslaugos, nepritaikyti asmenims su įvairiomis negaliomis arba pritaikyti tik iš dalies, taip pat yra nepakankamas ir aplinkos, viešųjų vietų pritaikymas. Siekiant mažinti diskriminacijos pasireiškimo tikimybę ir gerinti asmenų su negalia gyvenimo kokybę, atsakingoms institucijoms (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai, Valstybinei teritorijų planavimo ir statybos inspekcijai prie Aplinkos ministerijos, savivaldybėms ir kitiems visuomeninės paskirties pastatų savininkams / naudotojams) rekomenduotina didinti visuomeninių pastatų bei viešųjų erdvių prieinamumą, tam nusimatyti ne tik siektinus rezultatus, bet ir tinkamą kontrolės mechanizmą.
5. Siekiant kryptingai formuoti politiką ir numatyti tinkamas priemones, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Aplinkos ministerijai bei Susisiekimo ministerijai ir joms pavaldžioms įstaigoms, pagal kompetencijas, rekomenduotina sistemingai vertinti įvairių įstaigų, aplinkos, transporto prieinamumą miestuose bei rajonuose, **rinkti duomenis ir vertinti faktinę situaciją** bei vertinimo duomenis skelbti prieinamai visiems asmenims.
6. Dėl transporto prieinamumo srities žmonės su negalia vis dar patiria tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją. Rekomenduotina nacionaliniuose ir savivaldybių priimamuose teisės aktuose **numatyti aiškius įpareigojimus** užtikrinant privalomą prieinamumą visose viešojo naudojimo

transporto priemonėse bei numatant asmenų su negalia keliavimo ypatumų vertinimo mechanizmus.

7. Lietuvoje esant ypatingai žemam informacijos prieinamumui, kai mažas procentas valstybinių institucijų interneto svetainių visiškai prieinamos žmonėms su negalia, **Informacinės visuomenės plėtros komitetui** rekomenduotina laikyti tai viena iš prioritetinių sričių bei sukurti veiksmingą kontrolės mechanizmą.

Dėl pagalbos nelaimių ir pavojingų situacijų metu (Konvencijos 11 straipsnis „Pavojingos situacijos ir humanitarinės krizės“)

8. Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 24 punkto dalis dėl reagavimo į nelaimės ir pagalbos telefonų pritaikymo įgyvendinta tik iš dalies, nes nuo 2020 m. Lietuvoje veikianti 112 programėlė skirta asmenims su klausos negalia, bet asmenims su klausos ir regos negalia arba intelekto, psichosocialinę negalią turintiems asmenims ji nepritaikyta. Atsižvelgiant į tai, 112 programėlę rekomenduotina pritaikyti regėjimo negalią bei intelekto ar psichosocialinę negalią turintiems asmenims arba sukurti alternatyvų būdą, kad asmenys galėtų išsikviesti / iškviešti skubios pagalbos tarnybas.
9. Komiteto 2016 m. Rekomendacijų 24 punkto dalis, kuri nurodo, kad reikia užtikrinti, jog asmenys su negalia būtų įtraukti į reagavimo į nelaimės ir jų mažinimo planus, nėra iki galo įvykdyta, todėl rekomenduotina į pagrindinius civilinę saugą užtikrinančius (valstybinio lygmens bei savivaldybių) planus įtraukti specialias detales nuostatas dėl žmonių su negalia saugumo užtikrinimo ekstremalių situacijų ar nelaimių metu bei įtvirtinti, kokia tvarka būtų teikiama pagalba. Visuose ekstremaliųjų situacijų valdymų planuose numatyti aiškias normas dėl asmenų su negalia saugumo užtikrinimo ir pagalbų jiems suteikimo.
10. Pandemijos metu, paskelbus karantiną, žmonių su negalia apsauga buvo labai menka, dalis žmonių su negalia nesulaukė pagalbos skambučių bei realios pagalbos, nebuvo užtikrinama tinkama komunikacija. Manytina, kad prie šios situacijos prisidėjo tai, jog savivaldybės nedisponuoja tiksliais duomenimis apie jų teritorijose gyvenančius asmenis su negalia pagal jų negalios pobūdį ir jų individualius poreikius. Atsižvelgiant į tai, rekomenduotina nacionaliniuose ir savivaldybių priimamuose teisės aktuose aiškiai reglamentuoti, kokia tvarka ir būdais asmenims su negalia (atsižvelgiant į įvairių negalių pobūdžius) teikiama informacija ekstremalios situacijos, karo ar kitos nelaimės atveju. Savivaldybėms rekomenduotina nepertraukiamai rinkti statistinius duomenis apie gyventojus pagal negalios pobūdį.

Dėl neveiksnumo ir riboto veiksnio institutų (Konvencijos 12 straipsnis „Lygybė prieš įstatymą“)

11. Atsižvelgiant į tai, kad dabartiniai pagalbos priimančiosios sprendimus ir išankstinio nurodymo institutai veikia neefektyviai ir neužtikrina Konvencijos 12 straipsnio nuostatų įgyvendinimo, rekomenduojama Lietuvos valstybei visiškai atsisakyti neveiksnumo ir riboto veiksnio institutų ir juos keisti į efektyviai veikiančius pagalbos priimančiosios sprendimus modelius.

Dėl gyvenimo savarankiškai ir įtraukties į bendruomenę (Konvencijos 19 straipsnis „Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę“)

12. Beveik visose savivaldybėse individualizuota pagalba žmonėms su negalia užtikrinama nepakankamai, dėl to rekomenduotina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai /

savivaldybėms didinti prieinamų pagalbų kiekį, atsižvelgiant į kiekvieno asmens su negalia individualius poreikius.

13. Kuriami grupinio gyvenimo namai, didesnės institucijos keičiamos mažesnėmis, kas neužtikrina žmonių su negalia visiško savarankiškumo. Grupinio gyvenimo namai nesudaro sąlygų žmogui pačiam pasirinkti, kur ir su kuo gyventi, tai neužtikrina Konvencijos nuostatų įgyvendinimo. Dėl to rekomenduotina atsakingoms institucijoms (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, savivaldybėms) teikti prioritetą savarankiškam gyvenimui pritaikytame būste su teikiamomis asmeninėmis pagalbomis (išskyrus atvejus, kai asmuo informuotu sprendimu pasirenka gyventi grupinio gyvenimo namuose).

Dėl švietimo ir įtraukaus ugdymo (Konvencijos 24 straipsnis „Švietimas“)

14. Vertinant vyraujančias nuostatas, visuomenė kol kas nėra tinkamai pasirengusi priimti asmenis su negalia, kaip lygius asmenis, turinčius vienodas galimybes įgyti išsilavinimą. Atsižvelgiant į tai rekomenduotina Švietimo mokslo ir sporto ministerijai ir jai pavaldžioms įstaigoms, pagal kompetenciją, organizuoti priemones, keičiančias neigiamas visuomenės nuostatas dėl asmenų su negalia įtraukties švietimo srityje.
15. Įgyvendinant įtraukujį ugdymą švietimo sistemoje Švietimo mokslo ir sporto ministerijai rekomenduotina užtikrinti, kad visose mokyklose (įvairiose Lietuvos vietovėse) būtų mažinamas mokinių skaičius klasėse ir įdarbinami įvairūs švietimo pagalbos specialistai, bei nuolat vertinti konkrečių specialistų poreikį.
16. Švietimo mokslo ir sporto ministerijai rekomenduotina sudaryti sąlygas vyresniems nei 21 metų asmenims su negalia ugdytis, nepriklausomai nuo jų negalios pobūdžio ir amžiaus.
17. Švietimo mokslo ir sporto ministerijai ir jai pavaldžioms įstaigoms, pagal kompetencijas, rekomenduotina atlikti daugiau įvairiais aspektais išsamių tyrimų, vertinant švietimo įstaigų prieinamumą asmenims su įvairiomis negaliomis, vertinant prieinamumą įvairių negalių aspektu, neapsiribojant fizinės aplinkos vertinimu.

Dėl duomenų rinkimo (Konvencijos 31 straipsnis „Statistika ir duomenų rinkimas“)

18. Nėra duomenų šaltinio (sistemos), kuriame būtų pateikiama susisteminta pakankama informacija apie asmenis su negalia, nėra sistemos, padėsiančios įvertinti, ar savivaldybės užtikrina reikalingą paslaugų prieinamumo lygį, dėl to Valstybės duomenų agentūrai / Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai rekomenduojama sukurti naują sistemą arba patobulinti esamą, kad būtų susisteminta būtina informacija apie asmenis su negalia, užtikrinant, kad savivaldybėms (ir kitoms valstybinėms įstaigoms pagal atliekamas funkcijas) būtų prieinama informacija apie asmenų su negalia tikslią gyvenamąją vietą ir negalios pobūdį, asmenų amžių, pagalbų / paslaugų poreikį bei kitus svarbius socialinius aspektus.